

NI ZA
IZPOSOJO
NA DOM

91

JAN PLESTENJAK
BAJTARJI

B A J T A R J I

SPISAL JAN PLESTENJAK

ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU

1937

TO IZDANJE JE REDNA PUBLIKACIJA
ZA ČLANE DRUŽBE SV. MOHORJA

MOHORJEVA KNJIŽNICA

91

886.3-32

31437/1965

NATISNILA MOHORJEVA TISKARNA (FRAN MILAVEC)
V CELJU

I.

»Rekarica, nič ne maraj, sedaj bo pa šlo. Počasi se ti vsi ptiči izpeljejo,« jo je nagovoril Jergovec, ko jo je srečal na loškem trgu. Verigo je imel obešeno čez pleča in se zadovoljno smehljaj. Rekar, ki so ga rane iz vojske kmalu po osemnajstem pobrale, je bil njegov prijatelj.

»Hvala Bogu, da bi jim le šlo po sreči,« je vdano in mehko pritrdila Rekarica, osivela hribovska bajtarica, ki so ji skrbi za deset otrok izsesale zdravje z obraza in moč iz rok; niso ji pa izpile ljubezni.

»Koliko jih je pa še doma?«

»Lojze in Jernač.«

»No, no, Jernač je zadnji, postrgavček, temu boš dala bajto, Lojze se bo pa že kam zalizal, ni vrag,« je zlogoval Jergovec, ki je že glodal svoj pičlo izgovorjeni kóť.

»Viš, Rekarica, tudi meni ni, kot bi rad. Kóť je kóť! Volička sem še imel, danes sem ga pa prodal. Nimam njiv, da bi jih oral, lesa tudi ne, da bi ga vozil, pa sem si mislil: voliček, ti pojdi v svet, izkupiček, ti pa v moj žep,« se je smehljaj koščeni starec.

»Če ti je za vino, stopiva k Mažovcu,« jo je vabil.

»Nak! Res ne. Mudi se mi,« se je branila Rekarica.

»Moram domov.«

»No, no! Pa vzemi kovača. Štruco kupi za pokovca!« Stisnil ji je kovača, se poslovil in zlezal v nizko gostilno, iz katere se je razlegalo petje in kričanje; zahreščala je tudi harmonika. Bil je semanji dan.

Rekarica je prodala nekaj jajc in nekaj hrušk, kakršne gosposkovci najrajši jedo.

Stopila je k Pehárju, kupila cikoriije, smrdljivca, soli, moke in sladkorja. Tiščal jo je še kovač za oba pokovca.

»Njima je namenjen,« ji je vpila vest.

Zavila je k peku Žužku.

»Mamica, kaj bi?« jo je pozdravil pek.

»Dve štruci.«

Zavil ju je v papir. Omamljal jo je duh po medenem in mlečnem kruhu, pa se je poslovila.

»Šest dinarjev jima pa še prihranim,« si je delala račun, ko je spravljala drobiž.

Z oken so gledale obledele rože, golo drevje je stezalo prazne roke k nebu. Sproščeno je bilo bremen in nič več utrujenosti niso čutile veje, ki so se še pred tedni šibile pod težo blagoslova. Le hrasti in gabri, pa tudi bukve se niso mogli ločiti od spomladanskih spominov, čeprav je bilo listje na sončnih rebrih živordeče, na senčnih pa umazano rjavo.

Rekarica je zavila čez mostiček, kjer so se hiše kmalu porazgubile.

Po kotanjasti globeli se je morala ogibati kamenja, če pa jo je prehitel voznik, se je morala ustaviti in se stisniti k meji, da je ni oplazil voz.

Sonce je krmežljivo mežikalo in je bilo vodeno. Ko pa se je pot zasekala v grapo, je Rekarico zaseblo. Težko je že dihala, bilo ji je pa le sladko pri duši. Janez je spravljen, doštudiral je, Jaka ima delo v tovarni, Franceta je doktor zaposlil v graščini, Jožu ni slabo v Št. Vidu, Peter še nekam kroji, da se le preživi; varčen je in trezen. Franca, Mica in Ivana so se kar dobro vgnezdile v tovarni, za hrano jim ne manjka, pa še za cunje jim ostane; le da bi ostale

poštene. Jernač in Lojze sta še siromaka, živalci ubogi. Lojze bo moral že kako za kruhom, Jernač se bo pa z bajto ubijal, saj se je rajnki tudi moral. O Bog, zdravja jim daj, živalcam!

V takih mislih se je bližala bajti.

Oglasil se je pes Nero. Jernač ga je našel v grapi. Revše je bilo še mlado, komaj odstavljeno, pa sestradano in premrlo. Jernač mu je postregel z mlekom, ki si ga je sam pritrgal od ust, in mu dal ime Nero, češ, naj bo hud, kot je bil strašni Nero, o katerem je pripovedoval brat, študent Janez.

In Nero je postal čuvaj, da mu ni bilo enakega.

Rekarici so znova poromale misli k otrokom. Od vseh so se lepo poslovile in jih pozdravile, le pri Jaku niso mogle stran.

Rekarico je zbolelo, v dušo se ji je izcedila slutnja.

»O Bog, da bi se mu ne zgodilo kaj!« je vzdihnila. Z rokavom si je obrisala mrzli pot s čela.

Naproti ji je pridiral Jernač.

»Mati, ali ste kaj prinesli?« jo je pozdravil.

»Jergovec je za vaju dal kovača. Rekel je za štruco. Dve štruci sem kupila, šest dinarjev sem vama pa še prinesla. Na!«

Jernač je objel štruco in jo prelomil na dvoje.

»Nate, mati! To pa vam dam.« Ponudil ji je polovico.

Rekarici se je zaiskrilo oko in solza se ji je utrnila.

»Ti bom pa krhljev dala za to,« se je zahvaljevala. Kruh ji je dišal. Utrojena in lačna je že bila.

»Ne! Pa ne za štruco,« je cmokal Jernač in si mašil usta.

»Kje je pa Lojze?«

»Gobe je šel brat. Veste, koliko jih že imava? Deset kil. Joj, to bo denarja!« je poskakoval Jernač.

»Ali kaj kuhaš?«

»Aj dov sok.«

»Kdaj pa Lojze pride?«

»Ko bo Gorenjec vozil v Ljubljano.«

Bila sta že pred bajto. Pod okni so se sušili panjači, butare so bile pokrite s preperelimi deskami. Sliva, ki je še nedavno vso težo naslanjala na streho, je zravnano gledala v grapo, kot bi čakala cvetja in zelenja. V peči je prasketal ogenj, v veži so se podili zajci, Jernačevo bogastvo.

V hiši je Jernač vse pospravil.

Po stenah so visele svete podobe: sv. Andrej, sv. Lucija, sv. Barbara, sv. Družina, sv. Anton, sv. Janez Nepomuk, rajnkega patron. V prizidku pa je bila povečana Rekarjeva slika v vojaški obleki. Kakor je na sliki močan, plečat in zgoščen, kot je v resnici bil, so mu vendar oči mehke, skoraj plahe, kot bi hotel reči: »Ne glej me v teh cunjah, niso po moji volji.«

Rekarica ni nikoli stopila v hišo, ne da bi pogledala Rekarja, svojega moža. Slikal se je, ko je odhajal na fronto in se je ona peljala z njim prav do Ljubljane. O, ni, drugače ni jokal, ko pa ji je dal roko in je vlak odbrzel, so se mu ulile kot grah debele solze.

Odpočila se je in preoblekla, potem pa pripravila ajdov sok.

Lojze jo je prilomastil v hišo ves spehan in razpraskan, toda s polno košaro gob.

»O, mati, ali ste že doma? Ali ste s kom naših govorili?«

»Ne. Le kakšen si?«

»Kakšen? Do kopišča in poseke sem ril skozi ro-
bido, gori pa toliko gob! Nihče ne ve zanje.«

»Lojze, mati imajo štruco zate,« mu je izžežnjaj
Jernač.

»Mati, ali res?«

»Jergovec je dal zanjo.«

»Nate, mati, še vi jejte!« In tudi on ji je dal po-
lovico štruce.

Rekarica ni mogla do besede. Žlice je položila
pred Jernača, Lojza in predse. Zmolili so očenaš, po-
tem pa molče poklepali sok.

»Le kaj, da mi Jaka ne gre iz glave,« je pomislila
in grenka slutnja jo je glodala.

II.

Večeri v hribovskih bajtah so najlepši. Najprej se
razprede tema v grapah. Zamolkel krik zakasnelega
pliča odjekne med smrekami, pastir zavriska, ker žene
domov, krava zamuka, ker ji je teknila paša, in ovce
zameketajo, ker se jim toži po hlevu.

Kot svetla očesca kljubujejo temi bele bajte na
obronkih in rebrih; a ko se razlije tema tudi po gre-
benih, mrknejo v temo tudi te. Zdaj in zdaj pa vrže
peščico svetlobe skozi okno plaha lučka. Kdo bi si
mislil, da se okoli te plahe lučke zbirajo povesti bede
in nadlog in se prepletajo sanje o belem kruhu in novih
čevljih. Pri teh lučkah se objemajo sedanost, pre-
teklost in bodočnost. In vse je povezano z dolgo molit-
vijo, ki je klic utrujene čiste duše, pripravljene stopiti
pred Stvarnika še tisto noč.

»Še za rajnkega očeta, da bi mu Bog dal večni
mir in pokoj: Oče naš...« je molila Rekarica tisti ve-
čer. Jernač in Lojze sta odgovarjala.

»Še za Janeza, Franceta, Jaka, Joža, Petra, Franco, Mico, Ivano, da bi jim Bog dal um in zdravo pamet: Oče naš...«

Jernač in Lojze sta odgovarjala.

Zunaj je zalajal pes. Napenjal je verigo, da ga je davilo. Prebudile so se kokoši pod streho in srfotale z gredí na gred.

»Ali je zaklenjeno?« je tiho vprašala Rekarica.

»Je, je!« je hitel Jernač, ki ga je bilo rado strah in je že pred mrakom zaklepal.

Odmolili so že, pes pa je venomer lajal.

»Kaj neki sliši?« je povpraševal Lojze, čeprav je vedel, da tudi Jernač in mati ne vesta. Toda z vprašanjem si je odjemal strah.

Mati je prisluhnila pri oknu. Čudno ji je bilo pri srcu, oglasila se ji je speč slutnja, ki pa ji ni mogla dati ne imena ne pomena. Misli so ji obletavale sina Jaka in bile močne.

Pes se je le še bolj zaletaval in glas mu je bil že hripav. Mati je odprla okno, vendar ni nič razločila.

»Nero, Nero!« je zaslišala znan glas in tudi pes se je pomiril.

»Eden naših bo!« je namignila. V duši jo je zaskrbelo.

»Da bi le nesreče ne bilo!« se ji je izvilo in mislila je le na Jaka.

Privila je luč, da se je svetloba razlila za korak dalje.

Zaslišala je stopinje; po nagovarjanju psa je spoznala, da je Jaka.

»Mati, odprite,« je tedaj poklical že njo.

Mati je prebledela, skrb ji je stisnila grlo, da ni mogla do besede. Šla je in odprla.

»Jaka, ti si!« Le to je mogla izreči.

Jaka je bil bled, v svitu luči kar voščen. Lica so mu bila upadla in oči so se mu vdrle.

»Ali si bolan?« V tem vprašanju je bila skrb, lju-bezen in je bil migljaj: »Jaka, nič ne maraj, tudi zate je še prostora. Eden več ali manj, lakota nas zato še ne bo zvila.«

»Deset dni sem že brez dela,« je odrezano in ihtovito izdaval iz sebe Jaka in sram ga je bilo. Velik in zdrav in močan je, pa se vrača domov in se obeša na zrušena materina pleča. Saj je delal rad; če je bilo treba, za dva; brigal se je le za ukaze in za delo, za organizacije, ki jih gospodar ni rad videl, se še zmenil ni. Dela za njegovo stroko je zmanjkalo. »Z Bogom! Če bo treba, te pokličemo. Priden si bil in vesten, pa kaj hočeš, nisi edini.« To so mu rekli za pot. »Na tisoče in tisoče jih šteje ta bratovščina,« mu je zasolil polir. In pred njim je zazijala široka, prazna cesta. Ko se je oglasil na očetovem grobu, se je šele dodobra zavedel.

»Brez dela! Poznam to pesem. Nekdaj je še nismo peli, tudi bajtarji ne. A danes je prečudno na svetu,« je slišal odmev iz groba. Zmolil je za očeta tiho, bridko molitev.

Zamišljen je stal v veži, bilo mu je vendar vse tako domače. Materi se je smilil in je strmela vanj.

»Jaka, Jaka!« sta pritekla v vežo tudi Jernač in Lojze. Oči so se jima orosile, ko sta ga zagledala. Jaka se je zmerom smejal, sedaj pa poveša oči in strašno je shujšal.

»Mati, gob mu skuhajte, ki jih ima tako rad,« je poprosil Lojze. Slutil je, da je Jaka lačen, v teh besedah pa je tudi zadušil solze, ki bi drugače izzvale glasen jok.

Jaka jima je segel v roko, ne da bi spregovoril. Preveč nerodno mu je bilo. On, hrust z medvedjo močjo, ta dva pa slabiča, šolarčka, pa naj bi skrbela zanj.

Sedli so za mizo. Jaka je molčal in ni mogel najti poti do razgovora. Mati je bredla nekje po skrinji in končno postavila pred vse tri pehar krhljev.

»Gobe pa takoj pristavim,« je hitela vsa zaskrbljena. Bilo ji je hudo za Jaka, ker je vedela, da se v njem lomi ponos. Miloščino je rad delil, toda miloščino prejemati ni hotel.

»Ni treba, mati, čemu bi se mučili,« je strogo ukazoval. Mati pa, ki bi za svoje pokovce vstala ob vsaki uri in jim šla kuhat, je vedela, da tudi iz tega ukaza gleda lakota, ki jo pa kroti ponos.

»Vem, da dva dni ni jedel, živalca!« si je mislila, znova podkurila in pristavila lonec.

»Jaka, le jej!« je priganjal Lojze.

»Mati jih imajo še,« mu je prigovarjal Jernač in sam pridno segal v pehar.

Jaka je to pomirilo. Z mehкими, vlažnimi očmi je ogledoval svoja dva brata in pozabil nase. Zasmilila sta se mu. Vse to vaju še čaka; če tebe ne, Jernač, tebe, Lojze, prav gotovo. Prišel boš med ljudi, ki so brez duš ali ka-li, sredi najlepšega dela te bodo vrgli na cesto in nič te ne bodo vprašali: kako boš živel, kje boš našel streho. Nič. Pojdi. Varčuj, kolikor hočeš, ko si na cesti, ti pristradani dinarji kar skopne.

»Tole imam od vsega dela!« Nehote je vrgel na mizo za otroško pest drobiža, pa ga takoj spravil, da bi Jernač in Lojze ne opazila njegove beračije.

Pojedli so že gobe. Jaka se je razvedril. Domačnost ga je priklenila nase in spet so v njem zaživeli stari spomini, ko je bil še oče živ, ko je v počitnicah

prihajal domov Janez in je z njim ribe lovil, povestim prisluškoval in ptičem nastavljal. Peč je bila še kot nekdanj: ponižna in radodarna, potrpežljiva in tiha. Po deset jih je včasih grela in še stoji, materina najzvestejša tovarišica.

Mati se je razgrela in oči so ji od veselja žarele, ko se je Jaka drobno smehljajal Jernačevemu in Lojzetovemu pripovedovanju. Vse novice sta mu natresla: kdo je vola prodal, kdo prašiča zaklal, koliko žganja je skuhal Adamovec, koliko so namaknili Korošarjevemu hlapcu, koliko je izsilila Dolinarjeva dekla, koliko je plačala Hribovčeva Mica za mašno obleko, koliko je računal puštalski Burjevec Stiskarju za škornje in še in še...

»Jaka, spomladi so bile pa volitve. Brinarjev Tone je takrat v Kopačevo gnojnico padel. To smo se smejali. Ljudi je priganjal...« je žlobudral Jernač, da bi ujel še kako minuto in postregel Jaku s še lepšo novico.

»Ah, kaj volitve,« se mu je nasmehnil Jaka, češ, kaj pa ti veš o volitvah. Že misel nanje mu je bila zoprna. Preveč blizu so mu še bile.

»Le kaj so se tako gnali za volitve?« je vprašala mati, ki jim ni vedela pomena.

»Jim je že neslo; zastonj se golobi ne obirajo in brez nič se berači ne praskajo,« se je zlobno zarežal Jaka, dobro pa mu je delo, da je med domačimi. Drugod je pazil na vsako besedo.

Lojze in Jernač sta počasi zadremala.

Mati je ves večer gnetla misli v besede, kako bi speljala pogovor na Jakovo delo, na odpoved, na vse, vse...

»Si imel težko delo, kaj?« je tiho vprašala, ko je zagledala njegove usnjate dlani.

»Šest nas je bilo; zdržal sem le jaz. Dva sta zbolela, trije so šli v drug oddelek. Ti trije so ostali, jaz sem pa moral na cesto, ko so bili vsi kotli vzdani in dimniki speljani.«

Mati se je oprijela le besed: zdržal sem le jaz, že to jo je strašno osvojilo.

»Zakaj?« je vprašala, ne da bi vedela, čemu.

»Zakaj? Dela ni. Drugi oddelki so prenapolnjeni. Smola! Najbolj me jezi: delal sem kot živina, tvegat zdravje, za hvaležnost te pa vržejo na cesto. Kar je pa še hujše in najbolj boli: ne malo je takih, ki imajo doma grunt in najeta dva hlapca, sin pa hodi delat v tovarno. Doma stanuje, zdoma prinaša hrano, ob tednu mu pa ves zaslužek ostane nedotaknjen. Vrag, da ne bi imeli denarja. Ti pa delaj in delaj, plačuj za stanovanje, hrano, vse, vse, in potem hajdi na cesto. Gruntarskemu ni nič, če ga poženo, saj dela lahko doma. Lačen ni, žejen ni in nihče ga ne podi izpod strehe. Ali je to pravica? Prekletó!« Jaka je trgalo v drobovju in pesti so se mu same stisnile. Nehote je udaril po mizi.

»Jaka, lepo te prosim, ne preklinjaj! Vsaka stvar ima svoj začetek in svoj konec.«

»Je že res! Pa je razloček med začetkom in začetkom, med koncem in koncem. Recimo: pri meni je bil dober začetek, a slab konec. Pri gruntarskem je bil dober začetek in dober konec. Če smo pravični, imamo bajtarji zmerom slab začetek in slab konec. Za berače smo bili rojeni in berači bomo umrli. To je vse!« Svojim besedam se je celó sam začudil. Imenitne so se mu zdele, a hkrati mu je zvenelo, kot da je vse to že nekje slišal.

»Bog že ve, kaj dela!« ga je posvarila mati.

»Nič ne rečem, tudi gospoda, ki nas berače guli, ve, kaj dela. Sicer pa, to mi ne gre v glavo: Dobravec ne hodi ne k maši ne k spovedi, pa se valja v denarju.« Sam je čutil, da zadnje nima prave zveze, toda to misel je že dolgo svaljkal po glavi in sedaj mu je izbruhnila v jezi.

»Jaka, Jaka, ne pozabi, da je Bog neskončno pravičen,« je zardela mati, ker so se ji Jakove besede zdele grešne.

»Je pa gospoda zato toliko bolj krivična! Kristus je lačne nasitil, ti pa lačnim še zadnje drobtine ukradejo, Kristus je siromake tolažil, ti jih pa zasmehujejo. Narobe svet! Mislil sem že, da bi se vpisal med tiste, ki pravijo, da je treba gospodo pobiti kot v Rusiji. Pri nas jih je bilo precej, pa se ne izdajo. Mene so vabili, pa nisem šel.«

»Bog te obvaruj, le tega ne! Ne brati se z ljudmi, ki hočejo imeti opravka s krvjo. V grob bi me spravil, če bi zvedela, da si se med morilce vpisal.«

»Saj se ne bom!« je hotel pomiriti mater, čeprav je jeza še vedno vrela v njem.

»Veste, da bi ga zdrobil vraga, ki vas vrže takole na cesto. Če bi ne delal, če bi jim bil v škodo, prav, naj bi me. Garal sem vendar, kot bi svojo bajto gradil. Ali vas ne bi grizlo?« V Jaku se je pehala kopica groženj in psov, ki jih je slišal med delavci v tovarni, in na jeziku so mu že bile, pa je le zaškrtal z zobmi.

»Potrpi, mlad si še in vse se obrne,« ga je tolažila.

Zakopal si je glavo v široke dlani in v vrvenju misli ni mogel do besede. Obšla ga je utrujenost in spanec mu je jel zapirati oči.

Mati mu je postlala na peči, Lojza in Jernača pa spravila v njiju ležišče.

Bilo je pozno, ali pa zgodaj, ko je legla sama.

III.

Jaka se je odpočil, čeprav ga je še v sanjah nadlegovala požrešna gospoda.

Zamegleno sonce je že sililo skozi okna in iz grape so v vetru frfočale sive meglene cunje. Sinice so begale od drevesa do drevesa in priskakljale na okna, kjer jim je Jernač natrosil bučnih peček.

Mati je bila že zdavnaj vstala. Tudi zajtrk je že skuhala: turščični sok.

Lojze in Jernač sta jo bila že ubrala za gobami, da bi ju ne prehiteli drugi.

»Ali si dobro spal? Trdo je bilo,« je pozdravila mati Jaka, ki se je pretegoval in se otepal črnih misli, ki so ga že navsezgodaj obletavale.

»Dobro, dobro,« je pritrjeval Jaka in zrl v mater. Postarala se je, toda njene oči so, kot so bile: dobrota.

Zanj je posebej skuhala kave in mu jo postavila na peč, zraven pa kos štruce, ki si jo je prejšnji dan prihranila.

Popil je kavo, kruh pa odrinil.

»Mati, to je bilo pa za vas!«

Mati je zardela, ni pa ugovarjala, ker je poznala Jaka in njegovo grčavost.

»Po njem je!« si je mislila in bila ponosna. In zdelo se ji je, da se je Rekar na steni nasmehnil in da jo je kot včasih potrepljal po rami:

»Franca, nič mu ni reči. Ne boj se zanj!«

»Mati, ne smete biti hudi,« je stežka izmumljal Jaka. Čakal je trenutka, da bi se pred njo očistil, se ponižal in izpovedal, a ga ni našel. Ko pa je izrekel že te suhe in grenke besede, mu je odleglo in dom mu je bil spet najsvetejše in mati svečenica v njem, ki deli blagoslov in ustvarja v človeku ugodje in blaženost.

Razmečilo se mu je srce in zaupno se je ozrl na mater. Oči same so govorile: »Mati, svetujte mi.«

»Mati, sinoči vam nisem vsega povedal. Delo sem zgubil, to je že res, upam pa, da delo še dobim, če ne v tovarni, pa drugod!« Nekam čudno so mu zvenele te besede in sam jih ni dobro razumel. Zdelo se mu je nepojmljivo, da je kar pozabil na krivično gospodo, vse misli so se zaokrenile drugam.

»Mati, oženil bi se rad!« je privrelo iz njega in oči mu je zaneslo proti grapi, kot bi tam iskale rešitve.

»Dosti si star,« je menila in se zamislila.

»Pa se ne morem!« je zajecjal Jaka.

»Zakaj ne?« Mati ga je začudeno gledala, kot bi ga ne mogla razumeti.

»Rekla mi je, da me ne vzame, ker nimam službe.« Tegoba se mu je razlila čez obraz in oči so mu begale od okna do okna, od svetnika do svetnika, do svetnika mučenika sv. Andreja, kot bi hotele krikniti.

»Krivica se mi godi!«

»Jaka, potrpi. Če te ima rada, te bo počakala; če bo trdna, je zate, če te pa zavrže, bi kot žena ne bila nič prida,« je zlogovala mati in v misli se ji je vpletala njena mladost in njena ljubezen. Njej je bila ljubezen vse, drugo je bilo zanjo brez cene.

»Res nima nič, ampak rad jo imam!« je izrekel Jaka mehko, pa hkrati tako ranjeno, da je mati umaknila obraz in si skrivaj obrisala solzo.

»Če te ima le ona tudi rada?«

Jaka ni mogel odgovoriti, ker je sedaj sam dvomil o dekletovi ljubezni.

»Preveč gleda na denar, se mi zdi,« mu je ušlo.

»Ni dobro ženiti se le radi denarja. Tak denar žge in nima blagoslova. Iz njegovih razvalin požene prepir, ki ima korenine do smrti same.«

Jaka je pritrjeval materi, dasi je ni povsem razumel.

»Mati, kaj naj naredim? Ob službo sem, zdaj pa še to. Čisto zmešalo me je.« Ključalo je v njem in v njem so se pognetale misli in begale od tovarne do dekleta in ga utrujale.

»Piši ji!«

»Kaj naj ji pišem?«

»Naj počaka. Ko prideš do kruha, jo vzameš. Saj se ti ne mudi?« To vprašanje je bilo presunljivo, toda Jaku se obraz ni spremenil in mati je bila zadovoljna.

»Doje pa veš, da ti ne morem dati.« Njo samo so zbolele te besede. Deset jih je in vseh deset mora od doma brez vsega.

»Z blagoslovom gredo!« ji je šepnil Rekar s stene in zdelo se ji je, da so mu oči bile mirne, kot bi hotele reči: »Ne boj se zanjel!«

»Tako ji bom pisal!« je sklenil Jaka in tudi materi je odleglo.

»Že tako je siromak, še večji bi bil v dveh!« je sklepala in potem premišljevala, ali ni morda napačno svetovala sinu.

»Disal ji bo, nerodno in mehko, ona pa ga bo zavrnila,« je bila prepričana.

Jaka se je že hotel izmotati iz hiše, da bi na samem pretehtal besede, ki bi jih pisal dekletu, Lačnikovi Micki. Pa sta se vrnila Jernač in Lojze.

»Ali jih vidiš?« je vzkliknil Jernač in pozvanjal s košaro gob.

»Danes smo jih pa pretentali!« se je debelo smejal Lojze. Iz njegove košare so se razgledovali opojno zdravi jurčki.

»Jaka, tile bodo dobri, jeli!« in jih je že odbiral, jih čedil in rezal za južino.

»Krompirja je še pri hiši,« se je ustil Jernač. Vsa zaloga je bila iz njegove pobirovščine.

»To sta pa mojstra,« ju je pohvalil in se izmotal iz hiše. Koval je besede, iskal ostrosti, pa se je že pri prvem stavku vse ustavilo.

»Premisliti moram še dobro. Škoda, da ni Janeza doma, ta bi mi sestavil pismo. Micka bi se zjokala!« se je opravičeval samemu sebi.

Zlezal je v podstrešje: bilo je kot nekdej. Obšel je bajto in z očmi premeril skladanice drv.

»Hentaj, količkaj huda zima naj bo, zmrzovali bodo,« je sklepal in skladanice so se mu zdele zmeraj nižje.

Nikjer ni mogel strpeti, besede so se mu kopičile v mislih, v lepe stavke jih ni mogel vplesti. Jezilo ga je.

»V hosto pojdem!« je zarenčal predse. Ni mu bilo za hosto, pač pa za to, da se raztrese, morda pojde potem laže.

»Lojzel!« je zaklical v vežo.

»Hoooj!« se je oglasil in bil že pri Jaku. V primeri z njim je bil majhen in slaboten.

»Pripravi mi rovnico in sekiro. Pojdeva kopat parobke.«

Lojzetu je bilo to več ko vseč. Pod Jakovo močjo se bodo kar vdajali. Kamor bo zadel, bo zadel v živo. Če se bo parobek še bolj oklepal zemlje, Jaka ga bo izruval in potem sklal.

Tisti dan je bil Jaka utrujen in umirjen. Zlezal je v podstrešje in pisal Micki kratko, drobno, nekam nerodno, proseče, moško. Še in še je prebral, potem pa zalepil.

Pisma materi ni pokazal. Sram ga je bilo, da bi ji razkazoval svojo neokretnost.

Tri, štiri, pet dni je že čakal na odgovor.

Te dni so kopali in sekali parobke vsi trije. Skladanica okrog bajte se je večala in višala. Da bi prepil čakanje na pismo, se je gnal do zadnjih moči. Jernač in Lojze sta ga le gledala in nakladala.

»Ne pretrgaj se, Jaka!« ga je opominjala mati.

»Nič se ne bojte!« se je režal Jaka, pojedel in spet hitel v hosto.

Ubiral jo je kar na celo, da bi ne srečal koga od znancev. Zdelo se mu je, da bi že v očeh bral: »Ali te ni sram, tako močan si, pa se obešaš na mater!«

Utrujen je legal in zgodaj vstajal.

Vihar se je sprožil iznad Blegoša. Lomil je drevje, vrtnčil listje k oblakom, odkrival hiše, skubel kozolče, butal v šipe, zanašal potnike ob meline, penil potok in podil ptiče iz zaledij in zavetij.

Jaka je pribežal iz hoste. V njem samem je tudi razsajal vihar.

»Pismo si dobil,« mu je šepnila mati, ker je vedela, da ga le to boli.

Jaka je prebledel, legel na peč in zastrmel v pismo.

»Ne, čakala ne bom. Dobim pa drugega. Prestorjev Blaže gleda za menoj, Podlipnikov Mevže se mi ponuja, ne misli, da bom zaradi tebe šla v kloster. Manjka se jih, pa takih, ki imajo kaj. Lakoto lahko ote-pam sama...« je bral, bral in prebledel; zdaj in zdaj mu je udarila kri v glavo; zdaj in zdaj je zaškrtnil z zobmi in žile v vratu so mu nabrekle.

Mati pisma ni brala, vsebino pa je slutila skoraj do pičice.

Vihar je žvižgal, tulil in vil drevje pred hišo. Sinice so preplašene pribežale na okna in trepetale. Pridružil se je še požrešni, plahi krivokljun. Sinice niso zbežale pred njim. Strah pred viharjem jih je pobratil.

Jaka ni videl ne krivokljuna, ne sinic; oči so mu romale v bajto ob cesti, kjer je njegovo nezvesto dekle.

»In prva ljubezen...« je pomislil Jaka, zunaj je zatulil vihar.

»Ne bom se metal za njo!« je vzkipelo v njem.

»Prav ste imeli, mati,« je izjecljal in se hvaležno zazrl v materin obraz, ki ga je ožarjala skrb in ljubezen.

»Nikoli te ni imela rada!« je šepnila in odhitela v vežo, da bi ne videl njenih solz.

IV.

Jaka ni spal in jed mu ni dišala. Zgodaj je odhajal v hosto in šele pod noč se je vračal. Vihtel je sekiro, udarjal z njo, a misli so se mu križema podile.

Ko dorastem, je sanjal v otroških letih, dobim službo. Hišo si sezidam na Jejberjevem brdu. Od tam se vidi široko polje. Grintovci kažejo bela pleča in sonce greje brdo od jutra do večera. Prav tako hišo si sezidam, kot jo ima Anžonovec.

Parobek se mu je upiral in grčal pod rovnico. Jaku so se napenjale žile, oči so mu bile utrujene kot ob polnočnici, ko so bile pijane od bleska sveč.

Mati mu je fiste dni še bolj stregla in ga z materinsko dobroto ogovarjala.

»Vse ga grize,« si je razlagala in si iskala drobnih zamoč, da bi ne izdala svoje skrbi in da bi se ognila Jakovim očem.

Večeri so bili kot vse dni: večerja, molitve in molčeča utrujenost.

Bil pa je večer, ki je omamljal. Luna je visela nizko na nebu. Sliva pod oknom in jablana nad kozolcem, vse je bilo srebrno. Sveti Andrej se je svetil na hribu

in še pot po obronkih je luna osvetlila. Janščeva kmetija se je bahavo razgledovala k Svetemu Andreju, v grapo in k Rekarju. Pot do Svetega Andreja se je zdela tako kratka, Janščev grunt pa komaj za ped od Rekarjeve bajte.

»Čez dan se pa pota tako razvlečejo,« je pomislil Jaka in zamikalo ga je, da bi jo krenil... kam... k Micki. Njeno pismo ga je žgalo. Prebral ga je enkrat, dvakrat, desetkrat. Vedno iste besede, a vedno večji zasmeh.

»Rada me je imela, morda me ima še. V jezi je pisala. Oče jo je obdeloval, mati je sitnarila, pa je bilo revše zbegano. Jezo si je otreslo v pismu,« je hotel varati samega sebe.

Še je prebral. Premeril je črko za črko. Nič se ji ni tresla roka.

Poskusil je sam pisati. Njemu pa je roka drhtela, ker mu je nabijalo srce.

»Kar nič ji ni zame. Že gleda za drugimi, morda ji je bil že prej kateri všeč,« je butalo vanj, da mu je postalo vroče.

»Mati, pokličite me zgodaj, pojdem za delom,« je zrasel v njem sklep, ki ga je s temi besedami prikrl.

Mati je slutila laž.

Jaka se je obrnil k oknu, da bi ne izdal zadrege in rdečice. Že je hotel reči: »Dekleta tudi pobaram, kako in kaj,« pa ga je prehitela mati.

»Kam pa misliš?«

»Profi Kranju!« Tedaj mu je bilo že laže.

»Sama ve, da stopim spotoma tudi k Micki,« mu je razodeval materin obraz.

Mati je oddrsala k ognjišču in pripravila kavo za zajtrk. Ko vstane, podkuri, medtem bo pa Jaka že napravljen.

Jutro. Skozi orošena okna so se komaj zaznali obrisi jablan. Janščeva kmetija je bila v temi, pot do Sv. Andreja je vzela noč, le v daljavi tam nekje za Smladnikom se je nekaj svetlikalo, kot bi kdo počasi, tiho odpiral vrata v klet.

Pred ognjiščem so zaropotale burkle, v peči je pokalo dračje in ko je mati odprla vrata, je v hišo za hip blisnil žar ognja.

Jaka se je pretegnil. Noge in roke so mu nekam odrevenele in glava mu je bila težka.

»Vstati bo treba,« je šepnila mati. »Če se ti zdi, pa poleži, kakor veš.«

»Nak! Pojdem!«

Mati mu je prižgala luč. Svetniki na stenah so se tudi prebudili. Jaka se je oblačil in se zdaj in zdaj zagledal v svetnikov obraz, ki je bil umirjen in svetel. Tedaj so se vanj zapičile tudi očetove oči s slike. Govorile so, učile, mirile. Jaku se je zdelo, da jih razume.

»Pametno delaj pa če delaš z rokami ali z glavo.« Tako mu je oče govoril, kadar sta se utrujena vračala z dela.

Jaka je povetil oči. Misel na lepe dni in očeta ga je prevzela. Nehote mu je stopil pred oči tihi, skromni grob, kjer počiva on, ki ga je bila le moč in sila.

Posrebal je vročo kavo, nametal nase obleko, kruh pa zmašil v žep.

»Dobro opravi, pa nikar se ne okravari, če bi te kam zavlekli,« mu je naročila mati, mu stisnila še troje trdo kuhanih jajc ter mu odprla vrata.

»Z Bogom!«

Zrak je bil trd in je zbadal. Pot je bila rosna, z drevja je kapalo. V grapi se je pasla gosta megla in se vzpenjala do vrhov smrek. Jaka si je urezal palico

in z njo otepal roso z grmovja, udarjal po travi in praproti pred seboj.

Prestrašil se je ptič med vejami, zažvižgal v jarki dan in se prepeljal nad grapo bliže sonca.

Koparjeve bajte se je Jaka ognil. Ni hotel, da bi zvedave oči deklin ugibale, kam ga nese in kako in kaj. Zdrpalil je kar po drči naravnost v grapo. Tam je bilo še temno in spotikal se je ob kamenje, zagazil v kolesnice in zajel v čevlje mlakuže in blata.

Misli so mu bile dremotne in raztrgane.

»Po kaj le grem k nji?« je zagomazelo v njem, ko je zavil mimo znamenja in se je odprla pred njim že svetla sošeska.

Zbiral je besede, s katerimi bi jo ogovoril, pa ni našel primernih. »Saj ve, da jo imam rad in da bi jo vzela, kaj bi še moledoval?« si je mislil in udarjal po kamenju ter mahal z rokami, kot bi hotel priganjati noge.

»Pripravno dekle je, nič ne rečem. Razvajeno ne more biti: od česa neki. Nak, ni napačna in midva bi bila kar dober par,« mu je pritrdjeval okorni korak.

Grapa se je razlezla v prostrano ravan. Hiše z vrtovi in hlevi so prijetno zadišale in cesta med hišami je bila bela in mehka.

Nekam umirjen jo je Jaka mahal mimo hiš, ki so mu bile vse znane. Od vsake se mu je utrgal lep spomin na gospodarja. Tale hiša je Košnikova. On je bil z očetom pri vojaki, pa je še živ. Ta je Repnikova. Repnik je vdovec, živi kot ptič. Zidančeva, Dolinarjeva, Štularjeva, ta prebeljena, ta prekrita, ta z novim prizidkom, ta z novimi okni, ta z betonsko ograjo. Da, tu je pa most. Popravljen. No, tu pa čepi Kozinčeva gostilna, še zmerom nizka, kot je bila, drobna okna so zamrežena kot vedno; vogal hiše je okrušen, morda

ga je šele včeraj oplazil voz. Glej, glej, pod hišo zidajo novo, ki bo spodrinila staro, koč bi bila mlečni zob.

Čim krajša je bila pot do dekleta, tem bolj zbegane so bile Jakove misli.

»Smejali se mi bodo,« si je dejal in se že hotel vrniti.

»Nak, v Kranju pa res lahko poprašam,« si je ugovarjal. Spomnil se je matere, ki ji je zamolčal, da gre k dekletu.

»Še četrt ure!« je udarjalo pod nogami.

Srečaval je voznike, zemljarje, sitarice, hlapčeta in šolarje in kar odleglo mu je. Krenil je s ceste na ogone. Travo je pomulila živina, ogonarji so se pa košatili s svojimi bodicami, s katerih so se utrinjale rosne kaplje.

»Tamle za ozarami je bajta, kjer gostuje Mickin oče,« so ga opozorile oči.

Jaka je kar zazeblo.

Včasih mu je bila ta pot topla, sedaj se mu je zdela utrudljiva, mrzla in tuja. Jesen! Tudi hiša ni bila nič več tako prijazna. Okna so skremženo mežikala, drevje na vrtu je stezalo svoje rogovilaste veje v stene, v streho in v tla. Iz dimnika se je izcejal dim in se plazil okrog hiše, se ovijal oken, vej in kapa.

»Naj bo, kar hoče, vsaj na jasnem si bom,« se je hrabil Jaka in že zavil v nizko vežo.

»O, Jaka, Bog daj! Od kod pa je tebe prineslo?« ga je veselo pozdravila Lačnica, zavaljena visoka ženska, Mickina mati.

»Opravka imam, pa sem se mimogrede oglasil,« se je Jaka nerodno izgovarjal, vrtel gumb na suknjiču in zdaj in zdaj pomel oči, ki so ga pekle od dima.

»Kar v hišo, Jaka. Micka je doma. Sama še popravim,« ga je rinila v hišo.

Čeprav je poznal hišo, se je zdaj komaj dotipal do vrat.

»Bog daj, Micka! Pogledat sem prišel, kako in kaj je. Dolgo se ne bom mudil, imam še opravka,« je momljal, ogledoval slike na stenah, kot bi jih še nikoli ne bil videl.

»Bog daj, Jaka! Sedi, da mi spanja ne odneseš,« ga je vsakdanje in mrzlo ogovorila Micka. Sedela je za statvami in le zdaj in zdaj ji je mogel Jaka pogledati v obraz. Votek, ki ji je brzel po raskavi žimi, je izzival glasove, ki so bili Jaku zmerom zoprni. Micka se je muzala in oči so ji švigale sem in tja; Jaka je čutil, da zdaj vise na njegovih pšeničnih, kodrastih laseh, zdaj na njegovih ustnicah, zdaj na njegovem suknjiču, na čevljih, na srajci.

Zazrl se je skozi okno. Ledine so drhtele v jesenskem soncu. Stebličevje koruze je samevalo na njivah, ozimina je rahlo udarjala iz rjavih plasti.

»Hinavka, za norca si me imela!« je hotel že zabrusiti Micki, a ga je nekaj stisnilo za goltanec. Izvlekel je pismo iz žepa in ga mencial v roki.

»Ali si dobil pismo, Jaka?« se je delala nevedno. Votek ji je obtičal v roki in čez obraz ji je švignil nasmešek, ki ga je Jaka le za hip videl.

»Kakopak! No?«

Jaka je uprl oči vanjo. Zbodlo ga je in mraz ga je stresel kot takrat pri vojakih, ko so mu vbadali brizge. Roke je skrčil v pesti in vse je vpilo v njem: »Udari jo, hinavko, udari jo!«

Micka pa je bila hladna. Z očmi je mežikala kot vselej, kadar se je igrala s človekom. To mežikanje je Jaka sovražil tudi takrat, ko je komaj, komaj izjecljal: »Ali me imaš rada, ali boš moja?« Odgovarjala mu je: »Saj sem ti že rekla, da te imam rada,« pri tem pa

mežikala. On je spočetka mislil, da ji gre na jok, pa je spoznal, da so bile oči vselej suhe. Norčevala se je in hlinila svojo razneženost.

»Saj še nisva bila zgovorjena, Jaka!« je hladno pretrgala molk in s tem zmedla Jaku vse misli. Ni mu šlo v glavo. Nikjer ni našel opore, zdelo se mu je, da je sredi vrtinca, ki ga suče, suče. Kam? Bog ve?

»Torej so bile njene sladke besede laž?« ga je za hip obšlo spoznanje.

»Jaz bi še kako počakala, ampak oče so sitni,« se je hlinila in Jaka je že čutil, da je njen glas narejen. »S Prestorjevim Blažem sta se že zmenila. Ni napačen fant, hišo ima in četrt grunta. O sv. Juriju pa tako moramo iz bajte. Blaž ima prostora dovolj za nas vse tri. Jaka, oče so mi zmerom rekli, da si dober fant in radi te imajo, ampak kaj bi z revščino. Jaz nič, ti nič! Lahko boš dobil tako, ki bo kaj imela.« Vse to je govorila čisto vsakdanje; pri tem ni spremenila ne obraza ne glasu, le oči so ji mežikale.

Jaka pa je žvečil le tiste njene besede: »Blaž ima prostorā za nas vse tri...« Vse se mu je zastudilo in stal je pred njo osramočen in brez moči, čeprav je v njem kipelo in se trgalo.

Molčala sta oba. Popravila je žimo v votku, kot bi nič ne bilo.

»Za nos si me vlekla, z drugimi si se vlačila!« je tedaj bruhnilo iz njega. Zmečkal je pismo in ga ji vrgel pod noge.

»Jaka!« je kriknilo dekle. Vstala je, se razčeperila, obraz ji je zalila kri in oči so se zagrizle v Jaka.

»Jaka, ali si prismojen?« Hotela je izpljuniti psovko, pa se je ni domislila. Jaka ji je bil še zmerom všeč; nehoče ga je primerjala z Blažem. Jaka je lepši, po-

stavnejši in bolj korenjaški, to je videla. Toda njegovega: »Ali boš moja, ali boš moja?« se je naveličala.

»Bil sem prismojen, da, sedaj nisem več!« je Jaka šele čez čas siknil, se obrnil in zaloputnil vrata.

»Kaj pa je, Jaka?« ga je ustavljala Lačnica, ki je tanko lovila ves razgovor.

»O nič, nič!« je momljajal Jaka in se obiral na pragu, kot bi hotel izvleči iz sebe prav tehtno besedo za slovo.

»Južine bi počakal, lačen boš!« ga je vabila.

»Ne utegnem, sem se že tako preveč zamudil. Z Bogom, pa nič ne zamerite. Srečno.«

»Z Bogom, Jaka! Oglasi se še kaj!« je še slišal. In tudi v teh besedah je čutil zbadljiv nasmeh. Ko se je ozrl, je Lačnica stala na pragu, za njenim hrbtom Micka. Zdelo se mu je, da Micka mežika in se prihljeno smeje:

»Si še prevolčičev, da bi me ugnal.«

V.

Burja se je pojala čez polja in šibila stebličevje koruze. Jaka je bil zmeden in kot vročičen, ponižen in osramočen. Občutek osamelosti mu je utrujal noge in mu silil solze v oči.

»Prekleta pravica! Brez dela in sedaj še brez dekleta. Gruntarski sinovi se smejejo, kopičijo denar in se ženijo na hiše in grunte. Ob nedeljah se oblačijo kot škrici, ob sobotah fantujejo in obletavajo gruntarska in bajtarska dekleta. Ni je pravice na svetu!« je vrelo v njem; spet so se mu vsiljevali spomini na tovarniške tovariše, ki so prerokovali punte in smrt gospodi, pravico pa delavcem.

Misli mu je zaokrenilo ropotanje koles iz tovarne, škripanje voz in brnenje motorjev.

Vratar ga je spustil v tovarno. Pred pisarno je stala že procesija delavcev in delavk. Bili so bajtarski in gruntarski, bili so begunci in brezdomci. Nekateri izstradani, jetični, nekateri rejeni in glasni, drugi vase zaverovani. Med dekleti so bile stare in mlade, lepe in grde. Nekatere našemljene v gosposke cunje, od nekaterih so pa predolga ali pa prekratka krila visela kot z obešalnikov. Nekatere so imele vdrte oči in izžete ustnice, nekaterim je zdrava mladost gorela iz oči. Povešale so oči, ko so druge kar požirale mastne kvante. Tu je bila beda in je bilo koristolvje, radovednost in dolgočasje.

Tudi Jaka se je prislonil k procesiji.

»Jaka, le bliže!« ga je poklical Dorče. Spoznal ga je. Delala sta že skupaj, več pa o njem ni vedel, čeprav sta si bila že prvi dan prijatelja.

Jaka se je prijatelja kar razveselil. Zdel se mu je imeniten. Po svetu je hodil in dosti preizkusil. To ni navaden delavec. Tudi brez denarja ni nikoli. Potegne se rad za delavce tudi pri najvišjih.

Segla sta si v roke tako prijateljsko, da so se v procesiji spogledali.

»Viš, to so pa moji prijatelji; reveži, kot sva midva,« mu je predstavil tri plečate, koščene delavce. Imena je preslišal. Črne srajce so imeli in rdeče kravate. Molče jim je stisnil roko in kar pozabil je na Micko. Gledali so mu v oči in nič mežikali.

»Tarih fantov nam je treba!« je šepnil najbolj čokafi in že ob šepetu se je Jaku razvnel obraz in so mu vzplamtele oči.

»Ta bo pa Goricijan,« si je mislil; saj je slišal, da so Goricijani vroči, bolj zagoreli in hitri. Jaku je

bil takoj všeč; všeč so mu bili sploh vsi močni, plečati in žilavi ljudje.

»No, ali bo kaj?« je zarenčal drugi, že priletnejši in stegnil vrat nad procesijo, da bi videl, kdaj se odpro vrata v pisarno.

»Mar smo jim mi!« je siknil Dorče. In vsa procesija se je zganila. Dobro jim je dela ta beseda. Vsi so zamrmrali, a povесili glave, da bi z oken nihče ne opazil puntarskih obrazov.

Še Jaka je prevzelo. Kar navdušen je bil. In če bi bilo treba, bi planil na vrata in jih vrgel s tečajev. V žilah mu je kar pokalo in lične kosti so se mu izbočile.

Iz procesije se je odkrehnul hrust, neobrit in razoglav.

»Prasice presite, vam bo že odklenkalo!« je zarenčal, debelo pljunil in se odzibal na cesto.

»Na gorkem so, cigarete kade in z dekleti se igrajo,« je dodala čmerikava ženska.

Procesija se je razgibala. Letele so psovke, vendar ne glasne.

Od ust do ust je šlo: »Psi, ali se nič ne zmenite za nas, mrhovino!«

»Šeme!« je menil Dorče. »Ko stopi prednje bledikavi pisar, počenejo pred njim kot utrujene romarice.«

»Če bi bili vsi taki!« si je želel Jaka in zdelo se mu je, da bi vsa tovarna trepetala pred procesijo.

»Tone, zavpij!« je hujskal slaboten fant svojega preklastega soseda.

»Ali si ti mutast?« ga je ta vščipnil.

»Neža, naštej jim jih, da si bodo lase pulili!« je namigavala brezzoba delavka najbolj znani klepetulji.

»Stegni jezik ti, krompirja in pšenice ti ne bodo zaprli, sneda gruntarska,« jo je zavrnila in iskala odobravanja.

Tedaj so zaškripala vrata v pisarno.

»Vsak naj pripravi delavsko knjižico!« je zmedel procesijo glas mladega pisarja. Drobno človeče z dobrodušnim smehljajem je z očmi preletelo procesijo.

Zašumelo je, pod težkimi čevlji se je drobil pesek, potem pa se je v kopico zagozdil molk. Šlo je hitro, odgovori so bili kratki, vprašanja še krajša.

»V seznamu vas bomo imeli in če bo potreba, vas obvestimo,« je ponavljal pisar in pisal imena in naslove.

Le nekaj izvoljenih, pet ali šest je molče potisnil ob stran, češ, počakajte.

V procesiji je polglasno siknilo nekaj nedolžnih opazk. Pisar jih je preslišal.

Na vrsto je prišel tudi Jaka.

»Že prav, že prav. Za vas se bo že dobilo, ker vas poznamo. Toda kasneje, kasneje,« je hitel pisar in bil že nestrpen. Z očmi je preletaval ostanek procesije, kot bi iskal nekoga, ki ga mora dobiti.

Jaka se je obotavljal. Hotel je izjecljati nujno in tehtno prošnjo, pa ni našel besed. Nerodno se je umaknil iz pisarne.

Obstal je na dvorišču, a sam ni vedel, zakaj. Šele Dorče in njegovi trije prijatelji so ga predramili.

»Fant, to ti je bratovščina,« je sikal Dorče in stiskal pesti. Oni trije so zaškrtali z zobmi.

»Pojdimo!« je velel Dorče.

Jaka je ponosno korakal v njihovi družini, ostanek procesije se je pa zganil in potisnil k durim.

Pisar je to opazil, zaklenil vrata in kriknil skozi okno:

»Zglasite se jutri!«

Nekaj zob je zaškrtalo, nekaj rok se je dvignilo in omahnilo.

Rdečelični gruntarski sin se je izravnal.

»Pojdimo, tudi brez fabrike bomo živeli!«

»Ti že!« je zacepetalo nekaj izsušenih teles.

V tovarni so ropotala kolesa, k strojem so se sklanjala slabočna telesa deklet. Jermenje in roke, kolesje in statve, vse se je gnetlo v eno samo pesem, ki je vpila na dvorišče, na cesto in k nebu.

Dvorišče je bilo že prazno, pesem je pela in pela in tulila.

Jaka, Dorče in vsi trije prijatelji so molče korakali po cesti. Veter se je zaganjal v močna telesa in jim napihoval tesne suknjiče.

»Kar z nami!« je namignil Dorče in zavili so v temno zarezo med hišami. Drobna okna nizke hiše so prijazno vabila. Z dvorišča je dišalo po svežem gnoju, iz veže pa po pripaljenih in pregretih jedilih.

V gostilni je bilo nekaj delavcev in nekaj kmetov. Vsi so žulili šilca zoprno vonjajočega žganja.

»Liter vina, Tona!« je ukazal Dorče in posadil vse šfiri za mizo v kotu.

Molčali so in gledali predse. Jaku so se doživljaji tega dne kar motali, da jih je komaj razvrstil.

»Jaka, le ne kremži se nikar. Dij! Tudi delavska zmaga še pride!« je napil Goricijan.

Jaku je bilo nerodno. Ni vedel, kam bi z očmi, kam bi z rokami.

Dorče je pritajeno, komaj slišno nadaljeval začeto misel in se oziral na sosednje mize.

»Delavska skupnost bo šele zmogla nekaj. Ali je treba, da moledujemo in se ponižujemo pred tovarno in beračimo za delo! Naše roke ustvarjajo kapital, ka-

pital pa misli, da nam izkazuje milost, ako da beraške dinarje za trdo delo. Pa še te dinarje odrevsne, če se le da. Kapitalist se masti za polno mizo in se vlači z ženskami po zabaviščih. Če preveč zapravi, zniža beraško delavsko plačo, govoriči pa o krizi, o davkih in pomanjkanju naročil. Ni res? Mi naj pa srebamo nezabeljen in nesoljen krop, mi se naj pa potikamo okrog kot okuženi psi. Ali je to prav, Jaka?»

»To je pa res, da ni prav,« je pritrdil. Živ ogenj se mu je razlil po žilah. Kar ponosen je bil na Dorčeta. Še nikoli ni tako bridko občutil krivice kot sedaj.

»Najlepše je pa tole. Kapitalisti se pravih delavcev boje. Pravi delavci smo prav za prav mi, ki imamo le roke in uživamo le to, kar si z rokami krvavo prislužimo. Ker pa kapitalisti vedo, da bi se mogli združiti v močno organizacijo, sprejemajo v službo gruntarske sinove, ki se zadovolje z vsako plačo in nimajo za delavsko gibanje ne ljubezni ne smisla. To so pohlevne ovce, ki nam pa kljub temu pijejo kri.«

»Tako je, tako je!« so pritrdjevali vsi štirje, najbolj pa je navdušilo Jaka.

»Tako lepo in po pravici si povedal,« je momljal in silil s kozarcem Dorčeta.

»Zašto, Jaka, kje je naša rešitev?«

Jaka je pomišljal, se mučil, da bi našel odgovor.

»Zdaj vem, vem!« je jecljal, čeprav se ni mogel znajti v čudnem klobčiču te preje. Pritrditi je moral, kaj bi sicer rekel Dorče, ki nekaj zna in se za delavske pravice poteguje.

»Tona, ali ne vidiš?« je Dorče znova naročil vina.

»Jaka, pameten si in vem, da si naš. Mi ustanovljamo organizacijo, ki jo pa žandarji preganjajo. Treba je biti previden. Natančno ti že še razložimo na sestankih. Kot nalašč si nam prav prišel. Ti poznaš po hribih

in tam okoli delavce in reveže. Najlaže bi jih ti pridobil za našo stvar. Mi hočemo uničiti kapitalizem, čas je že, da dobi oblast v roke delavec. Delavec naj nam piše pravico. Delavec nam bo mogel popraviti krivice. Nekaj letakov imam za prvo silo, to razdeli med zanesljive delavce. Pazi pa, da te ne izvohajo. Kapitalisti imajo za zdaj še vse v rokah, žandarje in glavarje. Zato je treba previdnosti.«

Jaka je spreletela groza, ni je pa smel izdati. Dorče vendar ve, kaj dela.

»Če bi te dobili, ne smeš izdati, kje si dobil letake. To je poveljna delavska zapoved,« mu je dopovedoval Dorče in mu stisnil šop papirjev v žep, da bi tega niti najbolj pozorno oko ne opazilo.

Še so pili in bili že glasni.

V tovarni je zatulila sirena in v obeh cerkvah je zazvonilo.

»Poldne!« je glasno pomislil Jaka.

»To nas ne razburja! Pijmo!« je dejal Dorče in nalil kozarce.

V gostilno so prihajali delavci iz tovarne, zidarji, tesarji in drvarji. Sreballi so vročo juho, ki so ji na debelo natrosili popra.

Nekateri so Dorčetovim besedam pritrjevali, drugi pa so se boječe ozirali, ali morda kdo ne posluša in zapisuje.

V gostilno se je zaletel tudi Tinevčev Cene, preklasť gruntarski sin, ki je delal v tovarni, med delavce se pa ni mešal. Sram ga je bilo. Doma med gruntarskimi tovariši se je izdajal za skladiščnika.

Tono, gibčno in mikavno dekle je objel čez pas in ji nekaj pošepetal na uho, potem se pa usedel za pogrjneno mizo. Naročil si je meso v omaki ter ga

neokretno rezljaj z nožem in vilicami in oboje predeval iz roke v roko.

»Viš jo, jaro gospodo!« je namignil Dorče, ki ga je vino že mamilo.

»Kaj jara gospoda, spakedran kmet!« je zarenčal Goricijan.

Jaka je kar srbelo. Cene, ki ga je poznal še iz šole, mu je bil zoprn.

»Pet let je drgnil in gulil prvi razred, zdaj se pa vede kot polir ali ravnatelj,« je dejal na glas.

»Tako, tako! Marsikaj bomo še dočakali, če se bodo taki tovariši množili.«

»Pusti jih, naj ližejo podplate kapitalistom!« je zrojil Dorče že preglasno.

»Ha, ha, ha!« se je režal Jaka in dobro mu je delo, ko je Cene prebledeval in mu meso ni teknilo. Jaka je vedel, da imajo Ceneta za ogleduha med delavci, in ga je zato še bolj mrzil.

Težaki in zasmoljeni tesarji so že navdušeno pri-trjevali in švigali z očmi proti Cenetu, češ, pa se jih loti, ampak tile niso tvoje sorte.

Cene pa je buljil v krožnik in še Tone ni dražil kot druge dneve.

»Čudno, da ne gre v hotel. Tukaj smrdi po barabah,« je že ostreje načenjaj Goricijan.

To je Ceneta pogrelo.

»More pijane! Kdor pošteno dela, lahko pošteno je. Kjer hoče!« je bevsknil.

»Mar mi nismo pošteni? Kaj? Smrkavec!« je zapil Goricijan. Besede mu je dušila jeza.

»Barabel!« je siknil Cene, glas se mu je tresel od jeze in strahu. »Ker namesto poštenega dela delate povsod zdrahe, zato vas ne marajo!«

Goricijan in Dorče sta skočila kvišku. »Kaj si rekel? Da smo barabe?«

»Sama sta rekla, da tu diši po barabah! Poznam vas. Kmeti napadate, ki je suh in oguljen, da hodi razcapan. Če pa sin ujame kovača, da ga prinese domov za sol, ga zavirate. Fej vas bodi!«

Goricijan je planil izza mize, za njim Dorče. Cene se je umaknil proti vratom, tesarji so preprečili boj.

»Komunisti,« jim je zabrusil med durmi in odšel.

Delavci so utihnili. Le eden je razlagal: »Dobra šola zanj!«

»O, pa je še daleč do tega, da se bo izučil!« je dodal Dorče. »Tona, račun!«

Plačal je vse Dorče.

Na široki cesti so se razšli.

VI.

Jaka je romal po široki cesti in ves svet se mu je zdel nekam drugačen. Njive ob cesti so počivale, drevje ob hišah je bilo prozorno in razgled na hribe je bil čudno razgaljen.

»Gruntar, to je nekaj!« ga je prevzela misel, ko jo je mahnil po bližnjici mimo hiš in travnikov in brodil po listju jablan ob stezi.

Mesta se je ognil. Od strani so se mu svetile bele hiše in nad mestom je s sto in sto očmi gledal čez polja grad. Vse nad mestom in okrog mesta njive, gozdiči, zadaj brda in hribi v jesenskem zlatu. Ob tej lepoti mu je splahnelo besedičenje Dorčeta, zazdelo se mu je tuje, prazno.

Zavil je v grapo, ki je že tonila v tanko plast jesenske dimnice. Bajte so se zgubliale, pošumeval je potok, ki je brzel proti mestu.

Pred seboj je zagledal obrise ženske, ki je nesla na hrbtu meh iz mlina. »Bog ve, ali jo poznam?« se je mučil in ugibal.

»Dober večer!« jo je pozdravil, ko jo je došel.

»Bog daj, Jaka!« mu je odzdravila tiho, vendar tako domače. »Ali si domov namenjen?«

»Da! Pozno je že!« se je muzal Jaka.

»Saj veš!«

»Čakaj no, ti bom pomagal, pretežko je zate!« Že ji je snemal meh, ji vrnil naramnico, breme pa si vrgel na rame.

»Ti si res močan,« ga je hvaležno pohvalila Konškarjeva Reza. Obraz ji je žarel od utrujenosti in ko si je vzravnala hrbet, je Jaka šele opazil, kako postavna je in kako lahka je njena hoja. Že davno je ni videl in zdelo se mu je, da se je strašno pre naredila. Resna je, zrasla je in močna je.

»Pa se nič ne bojiš takole na samem?« je hotel podnetiti razgovor.

»Nič! Zakaj? Do noči bom že doma,« je odgovorila.

»Kako kaj doma?« je nadaljeval Jaka, ki se je spomnil, da Reza skrbi za svojo bolno mater. Tri leta je že priklenjena na posteljo.

»Hudo je, Jaka! Materi se nič ne zboljša.« To je izrekla tako milo, da se mu je zasmilila.

»In si za vse sama?«

»Za vse. Pa to ni nič, le da bi materi kaj odleglo. Jaz sem zdrava. Zdravje je vse.«

Jaka je to prevzelo in kar zavidal ji je otroško vdanost. Zastudila se mu je tovarna in neučenost tovarniških delavcev.

»Pa lahko noč, Jaka. Daj mi meh, jaz zavijem navkreber.« Ustavila se je in v mraku se je zdela Jaku še lepša.

»Meni se nič ne mudi, pojdem pa mimo vaše bajte,« se je ponudil Jaka, ona mu ni ugovarjala.

»Bom še jaz nesla, tebi je že vroče,« je moledovala Reza in si hotela oprtati meh.

»Spočit sem, Reza,« je menil Jaka in prav nič ni čutil teže meha.

Lezla sta navkreber in mrak se je nagloma zgoštil.

Z brega ju je že gledala bajta, vsa zastražena od drevja.

»Sva že doma!« je šepnila Reza. Do bajte je bilo le še nekaj korakov. »Ti boš moral še v grapo in spet v hrib. Doma bi bil že lahko,« je še dodala in snemala meh z Jakovih ram.

»Pa Bog plačaj, Jaka,« se mu je zahvalila in mu nehote segla v roko.

»Lahko noč!«

Mehko mu je bilo pri duši in prav nobene utrujenosti ni čutil.

Pri Sv. Andreju je zazvonilo. Plehki glas železnega zvona je obletaval smreke, se lovil skozi grmovje in iskal po grapi.

Jaka se je prekrižal in molil. Ustnice so mu v hladu trepetale, čez čelo mu je polzel mrzel pot, v duši pa mu je bilo toplo.

V grapi je bila že tema. Pod okovanimi čevlji so se kresale iskre in koraki so trdo odmevali v samoti.

Iz grape je zavil v hrib. Veter je pometal listje s steze, hrastovo listje je trepetalo na vejah in se upiralo vetru in jeseni.

V temi je videl Rezin obraz in njene vdano pohlevne oči. »To je dekle!« mu je nekaj govorilo. »Gara in gara pa ne tarnaj, za vse je sama, sama ljubezen do matere je je.«

»Bajta, tri, štiri njivice, nekaj košenine, kravica, vse to je njeno...« mu je šumelo v glavi. Duh po njivah mu je udarjal v nos in sladka domačnost mu je pozvanjala v duši.

Blaženost ga je obšla, ko se je v temi bližal domači bajti.

Pes ga je vdano pozdravil in se mu dobrikal. Jaka ga je pobožal, segel v žep, da bi mu vrgel kos kruha. V žepu ga je spekel šop papirjev, ki mu jih je namašil Dorče. V ušesih mu je brnelo: »Glej, da ti letakov ne izvohajo žandarji.« Čutil je utrujenost in tudi želodec se mu je oglašal. Ni se mu ljubilo, da bi čudne papirje kam spravil. Vino se mu je pehalo in sram ga je bilo. »Mati me bo takoj spoznala, da sem pil. Vonj domače hiše bom okužil z bezniškim smradom,« mu je rojilo po glavi.

»Ne nacejaj se!« je slišal že določneje materin opomin in stežka je prestopil hišni prag.

Mati se je s pihalnikom mučila pred ognjiščem; kri ji je udarjala v izsušena lica in sivi lasje so se ji lepili na čelu. Mokro dračje je bilo mrtvo, le pod njim se je iskrila žerjavica.

»Mati, nič še ni z delom,« je ogovoril mater. »Za kasneje so mi obljubili.«

Mati se ni nič začudila. Ko je zagledala Jaka, je obstala. Zdel se ji je tuj. Mrtvo so gledale njegove oči in roke so mu kot odrezane veje visele ob telesu.

»Utrujen si in lačen, precej bo večerja,« ga je ogovarjala, potem pa skrila obraz pred mnesteje, da bi sinu prikrla svojo skrb.

Jaka je odhitel v hišo. Zdaj je imel čas. Skrivaj je odprl skrinjo in prav na dno stlačil vroče papirje. Dorče se mu je oglašal v spominu: »Razdeli med pri-

jatelje in bodi previden!« Ko je zaprl skrinjo, mu je kar odleglo. Ves se je spremenil.

»Mati, pri dekletu sem bil tudi!« se je vzravnal pred materjo. Prebledel je. Mickino mežikanje je videl in plahe, zaskrbljene Rezine oči, nato pa Dorčeta, ki pobija gospodo, pridiga o delavskih pravicah in pokopava delavske krivice. Tovarna: Tam je vse tuje; obrazi so izpiti, izžeti, groba beseda je navadno voščilo za dobro jutro, za dober dan in za lahko noč. Brezdomci se družijo z gruntarji, grizejo se kot stekli psi. Bajta: tu diši po njivah, skozi okno gleda zdrav in dobrodušen obraz, ki ne pridiguje o krvi, pač pa izžareva ljubezen, ki je bila kaljena v trpljenju.

Mati je strmela in ga ni razumela.

»No?« V tem vprašanju je bila čudna materinska radovednost.

»Vse je razdrto!« se je izvilo Jaku. Toda v teh besedah je Jaka razodel vse svoje ponižanje.

Mati je slutila vse in nič ji ni bilo prikrito.

»Iz vic ni daleč pot do nebes, iz pekla je pa ni,« je izrekla počasi, presunljivo; vendar tako, da je še Jaka opazil, kako se ji je razsvetil obraz.

»Mati!« je viknil in si zaokrenil obraz, potem pa se splazil k skrinji, kjer je hranil svoje spomine. Na pokrovu znotraj je imel prilepljene podobice s Sv. Višarij, z Brezij, spomin na prvo spoved, očetovo sliko, Mater božjo z Dobrove, v predalih pa so ležala Mickina pisma. S tresočo se roko je segel po pisma, da so trepetala v medli svetlobi. Preganil jih je in odrinil mater izpred ognjišča. Polena so prasketala, sok se je cedil iz njih, Jaka je meril in pisma so sfrčala v plamen in se vnela, da so vztrepetale pokrovke na loncih in je krop vzkipel.

»Tako!« se je namrdnil Jaka, se stresel, mati pa ga je opazovala in ji je bilo bridko.

»Amen!« je rekla in se nasmehnila, kot bi hotela reči: »Znebil si se hudobnega duha.«

Jaku se je zdelo, kot da se je preoblekel in mora k polnočnici, ali k vstajenju; ves nov in vse bolj močan je bil. Svetniki na stenah so bili ožarjeni, še sv. Andrej, ki je visel na križu počez, je dvignil glavo, kot bi hotel reči: »Saj to ni nič, le mučite me.«

Ko so molili tiho in zbrano, se mu je prislinila v molitev misel na Dorčeta in tovarno. Dorče mu je govoril na srce: »Razdeli letake med svoje prijatelje, borimo se za delavske pravice.« Še v molitvi je vse to odobral in se razvnel, kot bi bil v gostilni, kjer je jedel Cene meso v omaki. Ko pa je ugledal materin obraz, kateremu je dala molitev prav posebno svečanost, ga je spreletelo, v duhu je jel ugovarjati Dorčeto-vim pridigam in vse se je jelo upirati v njem. Vse je kipelo po njem in od nekod mu je govorilo — Rezin obraz je žarel od tam:

»Jaka, nikar tako. To so brezdomci! Ti pa si sin zemlje. Misli na zemljo in na dom, ki si ga ustvari z žulji! Tam si doma!«

»Da bi vsaj tákole bajto imel, kot je naša, in slive in jabolane in za dobro rjuho njiv in košenin,« si je zaželel med molitvijo.

»Oče naš za očeta, da bi mu Bog dal večni mir in pokoj...« je slišal in kar zvodenela mu je predstava o delavski zavesti in skupnosti.

»Še za verne duše v vicah, Oče naš...« je molila mati, Jernač in Lojze sta pa že dremala.

»Na čast sv. Florijanu, da bi nas varoval časnega in večnega ognja, Oče naš...« je mati prenehala.

Jaka je zmedeno odgovarjal. Skozi okno je posvetila luna in Janšček grunt se je kopal v srebru. Jaka je razložil natanko: na steni je naslikan sv. Florijan z golido in gasí, gasí... »Morda pa njivam zaliva,« mu je dahnilo in sv. Florijan se mu je nasmehnil.

Mati je dremala. Pri peči je sedela in glava ji je zlezla v naročje. Še v spanju je šepetala molitev: »Še za Jaka, da bi bil stanoviten, Oče naš.«

Zapekli so ga letaki in že je hotel k skrinji. Dorče mu je ukazoval: »Razdeli jih!« Mati pa je šepetala: »Le sežgi, le sežgi! Amen!«

Zapihal je veter. Veje so udarile ob okna in v kozolcu je žvižgalo. Nero je bevskal, luč je trepetala na mizi, luna pa je zlezla za oblak in skozi okno je Jaka videl le zgoščeno temo.

Zdelo se mu je, da je nekdo potrkal na vrata, udaril na šipe.

Mati se ni predramila, Jernač in Lojze sta smrčala.

»Naj bo, kar hoče, odprem' mu!« si je mislil Jaka in stopical v vežo. Z eno roko si je ščitil svečo, da ga je peklo, z drugo roko je pa odpiral. V vežo je stopil Jože.

Veter mu je osušil ustnice, iz oči mu je izsilil solze. Obraz mu je bil izmučen kot po prečuti noči in noge so mu klecale. Vrgel je težko vrečo v kot in si raztegnil ude.

»Jaka, ti si doma?« je pozdravil brata.

Jaka je le pokimal in razumela sta se.

»Mojster je zapodil vse pomočnike; še sam nima kaj dela. Dajali smo pohišstvo na obroke, pa se ni obneslo,« je razlagal.

Tedaj se je predramila mati in planila v vežo. Nič ni rekla, vse je razumela, če ne razumela, pa vsaj slutila, da je njegova zgodba prav taka kot Jakova.

»Jože!« ga je pozdravila.

»Nič se ne ustrašite!« je hotel zabrisati skrb, ki se je temnila v materinem obrazu.

»Kot sinice! Na zimo se vračajo pod streho,« jo je zazebló in bolečine v srcu ni mogla utajiti.

»Bo že kako! Sok bomo otepali in drug z drugim potrpe!«, je dodala že glasno, da bi zavrla razgovor, ki bi ji paral dušo.

Jože se je opotekal. Bil je truden in žalosten.

Mati se je izmuznila, Jože in Jaka sta molče sedla za mizo.

Jaka je privil luč, ker so ga motile sence, ki so se skrivale v kotih, pod klopni in za pečjo.

»Jej, Jože. Vem, da si lačen.« Kave mu je dala mati, kruha in krljev in še je iskala v skrinji, da bi postregla sinu.

»Je že tako,« je zazdehal Jaka.

Jože si je utrnil solzo.

»Mati, tole imam še za prvo silo, nate! Vi znate bolje obrniti. Kar čudeže delate.« Ponudil ji je stotak, ki se ga je pa branila.

»Sam boš brez denarja?«

»Streho mi boste dali in hrano! Kaj pa še hočem. Orodje imam s seboj, kakšen dinar si bom že prislužil,« se je izgovarjal in mati je morala spraviti denar.

»Kadar pojdem v Loko, povej, kaj bi rad!«

»Ne skrbite zame. Kar mislite kupiti, kupite za vse.«

Jaka je zbolelo.

»Take matere še nisem videl,« si je zatrjeval Jože in žal mu je bilo za vse večere, ki jih je zabil in z njimi denar.

»Stotak bi pri materi rodil dva, zalegel pa za tri,« so mu zagotavljale tudi Jakove oči.

»Sedaj naj pa materi kri pijem, nak!« se je oglašala misel. Jože jo je zapodil.

»Mati!« Besede so se mu ustavile.

»Kaj je?« Oba sta bila solzna.

»Ne bom vam v nadlego. Kopač in Vodnik sta mi že naročila za balo, jutri pripeljeta deske. V svisljih bi prav lahko delal. Kopač in Vodnik nista umazanca,« je počasi razlagal.

»Kjer ti bo pripravneje,« je potrdila mati in bila srečna.

»Sedaj visim samo še jaz na njej!« je zaskalelo Jaka. »Boga zahvali, da si mizar, Jože!« je zamrmral in kakor tiha zavist je zvenelo iz njegovih besed.

»Boga zahvali, Jaka, da si zdrav!« ga je zavrnila mati, pa je že obžalovala svojo pikrost.

»Moj jel!« jo je opozorila vest.

Noč je bila kratka, za Jaka predolga. Obletavali so ga spomini na Micko, misli na Rezo, na Jožeta, ki bo doma in si bo služil kruh, on bo pa kot trot jedel, kar bodo zaslužile šibke materine in mlajše bratove roke.

Šele proti jutru, ko so se sinice oglašale na oknih in drobile pečke, je Jaka zadremal.

»Nak, moram do kruha, pa naj ga sklatim z zvezd,« mu je v jutranjem dremcu dozorel sklep.

Na papirje ni pomislil več.

VII.

Sonce je zdrknilo v meglo, jesen je splahnela v vetru, ki je že nametaval sneg. Drobne snežinke so se lovile med drevjem, se usedale in zginjale. S sinicami so pribežale tudi na okna.

»Smo že tam!« je vzdihnila Rekarica.

»Dolga bol!« je povzel Jaka, ki ga je vsaka snežinka posebej zaskalela.

Jože pa je zbijal deske, primerjal, pomerjal, žagal in dolbel; nič se ni zmenil za mraz, ki je uhajal v vežo.

»Saj bi ti pomagal,« se je ponudil Jaka, Jože se mu je nasmehnil, kot bi hotel reči: »Ne boš, Jaka, temu nisi kos.«

Snežinke niso več plesale med drevjem, kosmate in masne so se sesedale po fleh in po drevju in preden je bil večer, so bile bajte pogreznjene v sneg in veje so nizko k tlom stezale svoje roke.

Tisto noč Jaka ni mogel spati. Sneg mu je silil v oči in v dušo. Zazdelo se mu je, da je zazidan med štiri stene, ki mu pijejo zdravje in voljo.

Jernač in Lojze sta trdno spala, le v sanjah je zdaj pa zdaj kdo kriknil. Jože se je nekajkrat preobrnil in se razleknil, Jaka se je pa premetaval, kot bi bil že davno naspan.

»Nak, miloščine ne bom prenesel!« mu je zagomazelo in kar mraz mu je bilo. Skrčil se je in si podvil odejo.

Šop snežink se je zaletel v šipo, da je tanko zapelo, vsaj Jaka je tako slišal.

»Nič nisem!« ga je prevzelo tuje spoznanje in ves ponos, ki mu ga je dajala mladost, je splahnel.

»Za delom pojdem!« je udarilo vanj in do belega dne skoraj ni zatisnil očesa. »Za delom, za delom!« mu je pelo od vseh strani.

»Mati, za delom bom moral!« je pozdravil mater, ki ji je bilo videti, da je v skrbeh, sneg je tudi njo bolel.

»V takem ne moreš nikamor. Počakaj, da se sneg unese,« ga je nagovarjala, čeprav bi sama rada zanj šla prosit dela in zaslužka.

Ves dan je snežilo. Pod težo snega se je zdaj in zdaj odkrehnil vrh kostanja, bukve ali smreke; slive okrog hiše so bile sklonjene do tal, predsedavki se je odčesnila najbolj zdrava veja.

»Bog in sveti križ, vsaj sadju naj bi prizaneslo,« se je izvilo Rekarici, ki so ji bile jabolane, hruške in slive kot živa, dobra bitja.

V Kopačevem hribu je lomilo strahotno. Vitke bukve niso prenesle nenadne teže, padale so zlomljene po fleh.

Šele drugi dan je prenehalo snežiti. Vsa pota so bila zagrajena z odkrehnjenimi vrhači, Kopačev hrib je bil kot okleščen.

»H Kopaču pojdem,« je sklenil Jaka. Mislil si je, Kopač je varčen in preudaren, ne bo kar tako puščal vrhačev.

»Pa res!« je pritrdila mati, ker je vedela, da tam ne jedo slabo in da Kopač dobro delo tudi dobro plača.

Jaka se je motal skozi žive zapreke, plezal čez prelomljena drevesa, se pogrezal v zamete, pa ni občutil utrujenosti, ker mu je pod nogami pelo venomer: »Na delo, na delo, na delo!« Odpevalo pa: »Kruh, kruh, kruh!«

Kopačija je čepela v globeli in drobno gledala iz zamelov. Drevje okrog hiše je bilo pogreznjeno v sneg, le iz hleva v hišo je bila začrtana gaz, vse drugo pa je bilo nedotaknjeno.

Pred hlevom se je v svoji koči stiskal pes. Zaspán in premražen se je pognal iz kočice in presunljivo zabevskal, da se je raztegnilo po globeli; »Sultan, Sultan! Kaj me ne poznaš več?« je hitel Jaka, ki si je zbiral besede, kako bo poprosil za delo petičnega Kopača.

Pes je utihnil. Kopač je stopil na prag in zdelo se je, da mu blesk snega jemlje vid.

»Dober dan, Kopač! Slabo vreme imamo!«

»Bog daj! A ti si, Jaka! To pa rečem, če nimam petdeset jurjev škode, nisem Kopač.«

»Kar zjokal bi se človek, ko pogleda vaš hrib.«

Jaka ni mogel in ni znal do prave besede.

»Stopiva v hišo, kdo bi zmrzoval po nepotreb-
nem,« je mehko, pa vendar gruntarsko samozavestno
povabil Kopač.

Jaka se je nekam muzal, kot bi mu bilo neznansko
nerodno, v resnici ga je pa le skrbelo, kako bo na-
peljal besedo na delo.

Kopač mu je ukazal za mizo, iz miznice položil
predenj hleb ajdovega kruha, iz vzdane omarice pa
izmotal steklenico češnjevca.

Kar smejalo se mu je, ko je spoznal, kako je Jaka
zasajal v njegov kruh zdrave zobe in si pridno prilival.
Rad mu je natočil še.

»Ti si sedaj brez dela, Jaka!«

»Hmm!« je pritrdil Jaka in se mašil s kruhom.

»Križ je!« je pritrdil Kopač in brodil z roko po
svojih že redkih laseh.

»Pa ali imaš kaj upanja za kako službo?«

»Za zdaj kar nič.«

Kopač se je zamislil, stopil k oknu in se zagledal
v svoj okleščeni hrib. »Za dva meseca najmanj bi bilo
dela zate kar pri nas,« je počasi udaril.

Jaka je vsaka beseda posebej kakor pobožala, ne-
hote si je natočil kozarec in v očeh se mu je iskrila
hvaležnost in zavest, da ne bo živel od miloščine,
ampak od svojih jeklenih rok. »Prav zato sem prišel
k vam. Že sinoči sem mislil na vas in tudi mati mi je
tako prigovarjala.«

»Prav, prav! Za plačo se že domeniva, jedel boš pri nas. Kar po nedelji se boš lotil, hlapec ti bo pa pomagal.«

Kopač je prisedel in mu natočil. Tudi kruha mu je odrezal, ker je vedel, da je Jaka še lačen, da pa ga je sram očitno pokazati svojo ješčost.

Jaka je bil preveč iznenaden, da bi bil mogel odgovarjati. Mencal je in se motal:

»Kopač, to vam rečem, delal bom za dva!« je prožil svoje lopataste roke, kot bi že sedaj hotel klestiti vrhače in grmaditi skladnice.

»To vem, saj si tudi močan za dva!« ga je pohvalil Kopač. Dobro mu je delo in v nekaki objestnosti je tudi sam nagnil kozarček.

Tedaj se je Jaka ozrl skozi okno in zazdelo se mu je, da je že strašno dolgo pri Kopaču.

»Domov bo treba, da mati ne bodo v skrbeh!«

»Za takega hrusta se ji res ni treba bati,« je menil Kopač in dodal: »Kósil bi lahko še pri nas.«

»Res moram domov!« je izmumljal v zadregi Jaka in že vstajal.

»Franca!« je poklical Kopač.

Kopačica je bila razgreta od peči in kuhe ter si brisala mesnate roke ob predpasnik.

»Daj Jaku hleb kruha, drugi teden nam bo drvaril. V rufo mu ga zavij!«

»Dobro, dobro!« je hitela Kopačica in že so zaškripala vrata v kaščo.

Hleb je bil tako velik, da ga rufo ni mogla pokriti.

»Boš že kako prinesel, sicer te naj pa kdo vidi ali ne vidi, saj ga nisi ukradel,« je menil Kopač, ki je bil ponosen na vsako svojo dobroto, češ, Kopač je samo eden, pa ta nekaj zaleže. Stisnil je Jaku roko in ga spremil do konca hleva.

»Mater pozdravi, v ponedeljek pa kar zgodaj!«

»Z Bogom, pa Bog povrni za vse,« se je zahvalil Jaka in tiščal k sebi hleb.

Pot se mu je zdela nekam dolga. Bil je nestrpen. Lilo je z njega in v nogah je čutil težo, ki ga je vlekla nazaj in k tlom.

»Mati, sem že na konju!« je kriknil že v veži.

»Hvala Bogu!« je dodala mati, ki je bila še bolj vesela kot Jaka sam.

»Kopač vam je mož, to rečem. Kar hleb kruha mi je vsilil.« Vrgel je hleb na mizo in oči vseh so se zaiskrile. Kopačev kruh je slovel daleč naokrog, za Rekarje je bil pa hleb že cela veselica.

»V ponedeljek začnem!« je važno poudarjal Jaka in šele tedaj spoznal, da mu žganje poganja čudno vročino v glavo.

Do ponedeljka je bilo le še tri dni. Toda ti trije dnevi so bili Jaku kot veriga brez konča.

Na nedeljo, preden je odšel na delo, je obiskal Rezo. Motal se je okrog hiše, kot bi iskal poša v grapo, ne pa nje, ki mu je opojila vse misli. Ni si upal v hišo in tudi delal se je, kot bi mu bila hiša brez pomena.

»Ali nas nič več ne poznaš?« ga je podražila Reza, ki je precej opazila njegovo zadrego.

»O, saj si ti, Reza, še videl te nisem,« se je izgovarjal Jaka, bilo mu je pa prijetno, ko je gledal pred seboj dekletovo obličje.

»Kam si pa namenjen?«

»Jutri grem h Kopaču drvarit, pa sem si ogledal bregove, kjer je najbolj polomilo,« se je lagal, ker pa mu je beseda trpetala, je Reza vedela pri čem je in kar ponosna je bila na fanta, ki se ne straši niti zametov.

»V hišo bi stopil, pri peči je bolje kot tu na snegu. Še spanje nam odneseš,« je moledovala, ni pa našla primerne besede, da bi zakrila prijetno vznemirjenost.

Jaka se je odmotovilil v hišo in sedel k peči. Reza je hitela v kaščo in mu postregla z jabolki in še kozarček žganja mu je primaknila.

»Preveč se boš oškodovala!« je zamomljajal, vendar pa nagnil kozarček.

»Na tvoje zdravje, Reza!« Ugriznil je jabolko, ona pa zardela.

»Praviš, da greš drvarit?«

»Jutri!«

»To bo pa trpljenje!«

»Nič se ne bojim. Bo vsaj zaslužek! Saj veš, v kako trdih rokah je danes denar in kruh!«

»Mi bajtarski to še najbolj občutimo,« je rahlo potrdila Reza, kot bi jo bilo sram, da je bajtarska.

»Malo imam kruha, to je res, toda je pošteno prislužen,« se je razkošatil Jaka, češ, le poglej me, petih gruntarskih se ne bojim.

Reza se je kar zagledala v njegova pleča, v njegove železne roke in debeli vrat. Nehote jo je prevzela misel: »Tale bi bil za našo bajto!« In kar vživela se je v to, da je Jaka gospodar v bajti in da mu ona zvesto streže; kar resnično se ji je že zdelo, da Jaka določa: tole poderimo, tule vsadimo hruško, tule slivo, tole smreko zlahka pogrešimo, tale kos strehe bo treba zakrpati. Saj je Jaka tako pameten, vse vidi in vse ve in za vsako delo zna prijeti.

Kramljala sta skoraj do večera. Še Reza ni vedela, kaj šele Jaka, da je tako pozno. Zunaj se je že mračilo in iz grap so se vlekale megle in iz bajt so mežikale drobne luči ter se metale v dolgih curkih po kristalastem snegu.

»Reza, domov bom moral, jutri bo treba zgodaj vstati,« se je motal Jaka in se nerodno poslavljajal.

»Dolgo pot imaš še, Jaka! Ne zameri, da sem te zadržala,« se je opravičevala Reza in bilo ji je sladko, ko je začutila v svoji Jakovo težko roko.

»Kaj bi tisto, ti mi ne zameri, ti,« se je izogibal Jaka, ki bi bil šel za Rezo še petkrat daljšo pot.

Odtaval je v trdo, gluho noč. V duši mu je svetila luč, Rezin obraz, in ta mu je kazala pot.

»Sedaj imam pa vse: delo in Rezo,« se je košatil sam pred seboj, ko je zasajal korake v debele plasti snega.

Tisto noč je prespal v presladko opojnih sanjah, ki jih je bilo zgolj sonce, smeh in blaženost.

Ko ga je rano zbudila mati, je bil zajtrk že kuhan.

»Le najej se, dolgo pot imaš pred seboj,« ga je silila zaskrbljena mati, on pa ni čutil lakote, od sladkih sanj mu je bilo pijano srce.

VIII.

Pri Kopačevih so šele dobro vstali, ko je prišel Jaka. Hlapec je lomastil v hlevu, dekla se je motala okrog svinjaka. Nikomur se ni dosti mudilo, še pes se ni izvlekel iz svoje kočice.

Jaka je ostal kar v veži. Primaknil se je k ognjišču.

»Jaka, le nikar se me ne boj, nisem iz lecta,« ga je ošvrknila starikava, zavaljena dekla. To je bil kos Kopačevine še izza davnine in Kopač jo je spoštoval, ker je znala gospodariti na gruntu, ko se je on potikal po širni Rusiji.

»Kaj bi se bal,« se je odkašljajal Jaka in se primaknil še bliže ognjišču. Toplota mu je dobro dela, saj ga je burja prepihala in pretipala do kosti.

»Tako! Drvarit si prišel, Jaka. No, ti boš že nekaj zalegel, tole naše grintavo hlapčè ravansko pa ni za rabo. Za sitarske statve kvečemu.«

Jaku je dobro delo in hribovski, čeprav bajtarski ponos je kar zagorel v njegovih živih očeh. »Saj ni napačen, ampak močan je premalo,« ga je vendar hotel opravičevati.

»Zgodnji si, Jaka, to pa rečem!« se je oglasil tudi Kopač.

»Ne preveč, gre že na sedmo,« se je odrezal Jaka.

»V hišo pojdi, kaj bi se potikal okrog ognjišča; to je za babe in za mačke,« mu je ponagajal.

V hiši je bilo že toplo in prijetno je dišalo po ajdovem kruhu ter pinjenem mleku.

Kopač je njemu in sebi natočil. »Jaka, to je za zdravje.« Zvrnila sta ga.

»Vsega imajo gruntarji,« je pomislil Jaka in vsa bajtarska siromaščina mu je zagorela pred očmi. Bajtarji še kruha nimajo, komaj malo moke za vodeni močnik, za orehovo lupino masti, za prgišče pšena pa na mernike upanja v boljše čase. Pomlad je beraška, poletje skopuško, jesen stiskava in brezsrčna, zima nečloveška. In se zgodi, da ni beliča ne pomladi ne jeseni, kaj šele pozimi. Jaka je to dobro občutil in nehote mu je udarila v glavo čudna misel: Toliko je zemlje, zakaj bi je ne imeli vsak enako, saj imamo enake želodce in prilično enake roke. Za delo smo bajtarji še boljši. Pa se mu je misel zdela tuja in zato grda, da jo je splaknil z žganjem.

Tedaj je Kopačica postavila na mizo skledo ajdovih žgancev. Debeli ocvirki so se na njih kar prekopicovali. Odmolili so jutranjo molitev, potem so zapele žlice svojo vsakdanjo, večno lepo in dobro hribovsko pesem. Jaka je motril Kopača in Kopačico in si nehote ustvar-

jal sliko, kako bo on sam sedel za mizo pri Konškarju in poleg njega Reza, ki bo znala skuhati prav tako dobre žgance.

»Tone, ti boš pomagal Jaku. Žaga in sekira, to je pripravljeno. Jaka že zna, kaj se pravi drvariti, njega poslušaj, da se kaj ne polomiš,« je ukazoval Kopač hlapcu.

»Danes pojdem z vama tudi jaz, da pokažem prostor za skladnice. Do pomladi morajo biti drva v dolini.«

»To ne bo težko,« se je razkoračil Jaka. Vsi trije so lezli v hrib. S sekirami so si morali delati pot skozi polome, dostikrat so se do pasu pogreznili v zomete, ali pa morali delati ovinke.

Kopač je šele sedaj videl škodo od blizu. Vsaka bukev, vsak gaber, vse se mu je smililo in v duhu je gledal goličavo, ki bo zazijala, ko bo hrib iztrebljen.

»Veš, Jaka, takole pa Bog gruntarje potipa. Leta in leta se veseliš gozda in računaš z njim, nazadnje ti v nekaj urah sneg uniči vse. Jaka, le verjemi, tvoja ni najslabša. Zdrav si, delaven si in kar zaslužiš, je tvoje, ni se ti bati, da ti podere veter ali polomi sneg. Gruntarska je vsak dan slabša. Delavec postaja gospod. Tudi v Rusiji sem to videl. Tam je kmet suženj, to ti rečem.« Govoril je upehano, med govorom odbil s sekiro vejo, ki mu je gradila gaz.

»Jaka, ti si bil že v tovarni, veš, kako je,« je nadaljeval. »Tam si gotovo videl, da delavec zmeraj več zahteva, in pravijo, da se organizira. Mi gruntarji se ne organiziramo, ampak se za meje tožarimo in še tisto, kar so nam očetje prigarali, zapravljamo. In tako daleč bo prišlo, da bomo obdelovali grunte, ki ne bodo naši, želi ajdo, ki ne bo naša, sekali drva, ki jih ne bomo smeli kuriti. Tako daleč bo prišlo, Jaka, le meni verjemi, ker se tako grizemo.«

Kopač se je razvnel, razvnel se je tudi Jaka, ker si je v bajtarski miselnosti namišljal, da bo bajtarjem le takrat sonce sijalo, kadar bo gruntar vržen ob tla. Nekam sladko mu je bilo pri duši, ko je slišal, da delavec dobiva moč.

»Tovarna nas bo ubila, ker bo ubila naš gruntarski rod. Kdo pa še hoče ostati na gruntu? Grunt hoče celega in vsega človeka. Za grunt je še poletni dan prekratek. Štirinajst ali šestnajst ur, to je za kmeta nekaj vsakdanjega. V tovarni pa odbiješ osem ur, se preoblečeš in si gospod. Le poglej jih gruntarske sinove, kakšni gospodje so! Ali misliš, da pogledajo kdaj v hlev, odkar so povohali tovarne? Kaj še! Matere že kuhati ne znajo več zanje in obleko jim krojijo mestni krojači. Gruntarji pa doma dušo izdihavajo, drago plačujejo posle, pa jih še dobiti ne morejo; njive so neoplete, košenine neiztrebljene, živina mršava. Grunt hoče močnih in trmastih rok. Tako je, Jaka!«

Kopač je težko dihal in se razgledoval po dolini. Prav v podnožju hriba se je rdečila nova tovarna, visok dimnik je puhal črne oblake pod čisto nebo in daleč zadaj, na koncu strnjenih hiš, njiv in gozdičev se je valilo iz deset, dvajset dimnikov. »Štiri tisoč jih dela tam,« je pokazal tja Kopač, »bajtarski in gruntarski! In vse to je pobegnilo z gruntov! Še nekaj let in očanci bomo čepeli za pečjo, na glavo nam bo pa teklo.«

Bolela ga je razsipnost in prevzetnost gruntarskih sinov, ki so postali tovarniški, kmetiški pa ostali le še toliko, kolikor jim je grunt trenutno koristil.

Jaka se je bal, da bi se Kopaču ne zameril. »Hud je, ker mora najemati posle,« si je mislil in molčal.

Hlapec Tone pa še poslušal ni, živel je iz dneva v dan. Najbolj mu je bilo všeč, kadar je preležal po cele dneve na peči in gledal skozi okno, kako se na

streho obešajo ledene sveče. Delo mu ni dišalo. Kadar se je naveličal, si je mislil: »Jutri je še en dan!« Kopač ga ni priganjal, ker mu je bil daljni sorodnik, plače mu pa tudi ni dajal bogve kako velike. »Kakor ti, tako jaz,« si je mislil Kopač. Ker hlapec Tone ni imel kakih posebnih potreb, je bil z vsakim plačilom zadovoljen.

Tik pod vrhom hriba so se ustavili. Tu se je Kopač razgledal, odmeril prostor za skladnice in najprikladnejše drče za pehanje končnjakov. »Kakor na fronti, vse leži,« je godrnjal.

»Ob strani bo drča kot nalašč in na spodnjem obronku, na starem kopišču, postavi skladnico. Tam boš tudi najlaže klal. Desno spodaj ob drugi drči je prostor za drugo skladnico, prav na koncu drče pa za tretjo. Pretrgati se ni treba, po pameti delajta,« je ukazoval Kopač in se razgledoval po prostranem hribu, češ, za nekaj dni imata dovolj, potem vama pa odkažem znova. Mlade butice takih stvari ne obdrže rade.

Počasi je oddrsal v globel, Jaka in Tone sta začela z delom. Sekiri sta peli, da je odmevalo. Kadar je udaril Jaka, je zahreščalo, ker je vselej odbil debelo vejo ali razpolovil vrhač, Toneju pa je sekira pela tanko, kot bi otrok udarjal z njo. Jaka se je pogrel, toda utrujenosti ni čutil. Misel na Rezo, ki jo bo ob tednu spet videl, ga je krepila.

IX.

Jaka je sekal, klal, žagal in zlagal skladnice, ki so zvedavo gledale v dolino, kot bi si izbirale bodočega gospodarja. Iz obraslega hriba se je razgalila goličava.

Vsaka sobota je bila za Jaka praznik zase. Pozno zvečer se je poslovil od Kopačevih in romal proti domu. Spotoma mu ni dalo srce, da bi ne pogledal, kako je z Rezo.

Jaka si je nabral že lepih denarcev. Varčen je bil in doma jih je podprl. Tisto zimo je Rekarica še najlaže rinila skozi skrbi, da niso opletali le turščičnega soka. Še kruha jim ni primanjkovalo. Nekaj je stisnil lože in nekaj je primaknil Jaka. Zlasti na nedelje je bilo pri Rekarjevih kar ohcetno.

Bila je prav posebno lepa nedelja. Sončne jase so se že sprostile snega in kar živo zelenje je kljuvalo iz tal. Teloha in resja je bilo že na izbiro, vrbovje ob Hrastnici je že tudi ponujalo svoje popje, čeprav je bila cvetna nedelja še precej daleč. Jaka si je zataknil teloh za klobuk in jo sekal po grapi v globel.

V Hrastnici se je pasla še megla, medtem ko se je na grebenih Sv. Ožbolta, Sv. Andreja, Sv. Mohorja in Fortunata vse kopalo v deviškem soncu. Bajte ob potoku so bile ovite z ivjem, skozi ledeno rožnata okna ni moglo predreti oko in kadar je kdo stopil iz bajte, so vrata zaškripala in so se pri podbojih utrgale ledene sveče.

»Dobro jutro, Jaka!« ga je pozdravil Fuflježev Blaž, fant Jakovih let, pa pritlikave rasti in s čudno nabrekliimi ustnicami, ki so mu dajale izraz topoglavega človeka. Ko je korakal, je hlastal tudi z rokami, kot bi dajal nogam poguma. V družbo je rad zahajal, pa so se ga otepali kot podrepne muhe. Fuflježu to še za mar ni bilo, našel je že kako luknjo pri mizi, da je prismolil k njej tudi svoj stol in svoj kozarec.

»Ali greš v Loko?« je pobaral Jaka.

»Da, v Loko,« je zamomljal Jaka, ki bi bil rad zaptopljen v svoje misli in rad na samem našel Rezo.

»Isto pot imava torej, Jaka. Naju vsaj strah ne bo, ha, ha!« se je zarežal Fufljež in napel debele ustnice.

»Drv si pa natolkel, da jih ta hrib še ni videl toliko,« je nagovarjal Jaka, ki je še zmerom molčal.

»Jih bo nekaj!« je zagodel, zdelo se mu je pa le dobro, da ga pohvalijo tudi drugi.

V Loki je že pozvanjalo. Sv. Jakob je nabijal s samozavestjo farnega poglavarja in lastnika starinske cerkve, uršulinski zvonovi so drobili, kot bi posnemali korake gojenk, ki brze po stopnicah v svetem molku in vse v črnih haljah, kapucini so se pa skoraj prepirali, kot bi hoteli dopovedati, da je le tam prava vera doma.

V mestu je bilo že natrpano ljudstva. Ob zgornjih trgovinah na širokem trgu so se zbirali ravanski gruntarji in gruntarski fantje, ob spodnjih pa hribovci.

Jaka, ki je imel opravka »Pod nunami«, je moral mimo ravanskih gruntarjev in gruntarskih sinov. Opazil je tudi preklastega Ceneča, ki se je šopiril med svojimi prijatelji in priliznjenci. Črno sukno je imel, kakršne niti nadučitelj nima, lakaste čevlje in usnjate rokavice. Seveda ne na obeh rokah, to bi ne bilo gosposko.

Jaka se še zmenil ni za Cenečove izzivajoče poglede, zaradi drugih mu je bilo in jih je pozdravil:

»Bog daj, dober dan!«

»Bog daj, Jaka!« so mu odgovorili, le Cene se je delal, kot da je preslišal Jakov pozdrav.

Do maši je našel Jaka nekaj hribovskih fantov in čeprav Jaku ni bilo po volji, so zavili k »Maževcu«.

»Radi krožnika juhe te ne bo vrag vzел,« ga je dražil Zmrzlikarjev Jurij.

»Kozarec vina te tudi še ne bo vrgel,« je pritegnil Stisnežev Jaka.

»Koga naj bi se pa bal, Jaka, zaslužil si ga, še Kopač sam, ki ne hvali rad, je rekel, da ni mogel najti boljšega drvarja,« se je prilizoval Pretegnjenčev Tine, ki je znal dobro zmerjati, še bolje piti in ki se je zmerom rad prislinil omizju, kjer se je na vse pretege

zalival. Največkrat je noč od nedelje do ponedeljka prespal v gostilniškem hlevu.

Jaka je hvala ogrela in kar prvi je odprl vrata in vstopil.

»Francka, štefan vina!« je ukazal kar se da moško, ker so pri gosposki mizi sedeli Cene in njegovi gruntarski priganjači. Jaka je to zbadlo, mislil si pa je, le eden naj se spozabi, vse škricarske cunje jim strgam s teles.

»Fantje, le pijmo zapošten denar!« je siknil Pretegnjenčev Tine, čigar pesti niso bile mehke.

»Tako je!« je zbadal tudi Jaka.

»Francka, štefan vina!« je velel Cene in vrgel na mizo šop zmečkanih stočakov. »Če nam zmanjka, imamo pa kredit, ali ne, Francka?«

»Še kolcalo se ti bo po njih, uš presita,« ga je uščipnil Zmrzlikarjev Jurij.

Cene je že vstal, da bi se znosil za tako žalitev, pa ga je tovariš potegnil nazaj.

»Cene, nikar, ni varno. Ne poznaš jih!« mu je šepnil.

»Prekleti bajtarji!« je zaklel Cene in objestno spravljal bankovec, češ, mi imamo, pa vi pokažite.

»Da, bajtarji smo! Pa imamo več v glavi kot poškrificani gruntarji, ki so pijavke, ker bodo gruntom kri izpili. Saj niste nič! Med delavce ne marate, ker vas je sram, gruntarsko delo vam pa smrdi,« je vrelo iz Jaka, ki je stiskal pesti.

Stisnežev Jaka je bil še najbolj miren in preudaren fant in se je prisedel k Jaku. Oba sta si bila še izza šolskih klopi najboljša prijatelja.

»Jaka, pomiri se, le boja nikar. Saj se jih ne bojimo, lahko imamo pa smolo, ali preveč dobiš, ali pa preveč daš! Oboje je slabo!« ga je pregovarjal.

Cene pa je dobival pogum.

»Golazen bajtarska, beraška. Kadar vam voda v grlo teče, smo gruntarji dobri, kaj?«

»Za take še ne zmrtnemo ne, kot si ti!« se je razvnel Zmrzlikarjev Jurij.

»Ovadu, pijavka delavska, zakaj si pa v Kranju bil ponižen kot pobit kuža,« ga je zbodel Jaka, ki je že davno iskal prilike, da mu pove tudi to, kar ga je najbolj bolelo.

»Komunistični agitator!« je zarežal v jezi Cene in kot bi trenil, so vsi z njim vred zginili pri stranskih vratih. Jaka se je spomnil žgočih papirjev, ki jih je zakopal na dno skrinje.

»Dij, Jaka!« so ga nagovarjali tovariši, ki niso poznali njegove prave bolečine. Mislili so, da se v njem preliva in preriva jeza, ki ni mogla uveljaviti svoje volje in svoje moči.

Jaka je nagnil kozarec, in še, še. V zategnjeno hribovsko pesem je vnašal tudi svoj hreščéči glas.

»Fantje, zapojmo še eno, potem pa pojdimo. Nedelja je naša in za svoj denar smo pili,« je vreščal Zmrzlikarjev Jurij.

»Zapojmo, zapojmo!« je jecljal Tine, ki je že dremal.

Peli so in že vstajali ter se poslavljali.

»Fantje, še se oglasite!« je vabila Maževka, ko so se motali iz gostilne. Pod rokami so se prijeli in fantovsko razposajeni korakali skozi mesto, dokler niso zavili na Hudičevo brv. Slapovi so jim prevpili pesem in govorico in še odmevov svojih korakov niso slišali.

Na križpotju so se prijatelji poslovili. Jaka je moral dalje po Hraštnici, Zmrzlikarjev Jurij desno v hrib, onadva pa levo. Podajali so si roke, kot bi se za večno razhajali.

Čez nekaj trenutkov je Jaka slišal le žuborenje Hrastnice in odmevanje svojega koraka.

»Na, prekleti komunist, pa se sedaj posmehuj!« je čul Jaka v trenutku, prav tako v trenutku pa začutil na glavi udarec.

»Cenel!« je še kriknil, razločno je namreč videl Cenetov obraz, potem se mu je zmehljalo. Do roki je čutil toplo tekočino, roka mu je postajala mrtva in mrzla. Nič ni čutil mraza in prav nikakih bolečin. Vse je bilo tako čudno omotično, kot da bi se bil čez mero napil.

Ko je odprl oči, ki so bile trudne in nekam zaslužene, je šele začutil, da je slab. »Saj sem zaklan,« je zmedeno pomislil, ko so se v snegu pokazale krvave lise in je bila lopatasta roka vsa pokrita s strjeno krvjo. Glava ga je bolela od udarca.

Hotel je vstati, pa se mu je zvrtničilo; kot bukov trš se je sesedel v sneg. Obšel ga je strah.

»Saj še zmrznem tukaj! Kako naj priključem živo dušo.« Zazeblo ga je in stresal se je po vsem životu. Slišal je o pljučnici, njegov brat Janez jo je že imel, slišal je o strašni smrti ljudi, ki zmrznejo pri popolni zavesti, in nehote je začel moliti. Z zdravo roko si je podvihal suknič, da ni sedel prav na snegu, ranjeno roko pa je stiskal k sebi, da bi jo ogrel in obudil k življenju.

Reza se je tisti dan zamudila v Loki, posebej pa še za Kamnitnikom pri konjederki, ki ji je varila zdravila za bolno mater. Zelišč in mešanic ni bilo ne konca ne kraja, da je bila Reza že na trnih: »Kaj poreče Jaka, ko me ne bo našel doma. Vlači se, bo rekel. Ali se spodobi, da gre mlado dekle samo po samotni grapi, pa še ponoči,« si je očitala.

Vzela je zdravila, pa misel na bolno mater je ugasnila, upanje na zdravilno moč konjederskih zelišč se je razmeglilo, le misel na Jaka se je oklepala njene duše.

Reza se v mestu nikjer ni ustavila. Luna je svetila, poša so ji bila znana in strahu ni poznala.

Ko pa je zavila v Hrašnico, je pred vsakim znamenjem zmolila očenaš za njega, ki jo je misel nanj morila in nekam čudno ji je zastajala noga, čim dalje v dolino se je pogrezal njen korak.

»O moj Bog, o moj Bog!« ta vzdih jo je ustavil. Prisluhnila je, zgrozila se je, toda glas ji je bil znan, čeprav je bil sedaj izmučen in čudno izstradan, izsušen.

»Ljudje božji, pomagajte!« je še slišala in nagloma razumela.

»Jaka, Jaka, za božjo voljo, kaj ti je, Jaka!« Divjala je v smeri, odkoder je prihajal klic na pomoč, pozabila je nase, na Hrašnico, na sneg, na vse.

Na ovinku je ležal Jaka, se tresel od vročine in mraza in okrog njega je bilo vse krvavo.

Reza je pokleknila k njemu, v luninem svitu spoznala, da je ranjen, spoznala tudi, da mu je glava zatekla.

»Vstani, Jaka, jaz sem pri tebi,« mu je klicala, Jaka pa je hropel in šele, ko mu je s svojimi rokami ohladila čelo, je odprl oči in debele solze so se mu vline.

»Reza, ti si!«

»Vstani, Jaka!« mu je prigovarjala v joku in ga sama skušala dvigniti.

»Ne morem!«

»Moraš. Saj mi še zmrzneš! Le kdo te je, kdo, povej mi!«

»Cene!« O Cenetu je slišala, saj ji je Jaka pripovedoval o njem toliko slabega.

Reza je bila močna, prava hribovska ženska, ki bi Jaka ne bila pustila v snegu za nobeno ceno in če bi si ga morala oprtati na hrbet.

»Poskusi na noge, ti bom pomagala!« mu je dajala pogum.

Posrečilo se ji je, da se je Jaka dvignil. S težavo je šlo, pa vendar. Trdo se ga je oklenila za zdravo roko in ga skoraj vlekla s seboj.

Jaka se je z gibanjem ogrel in tudi moč se mu je vrnila v noge. Glava ga je bolela in rokav se mu je lepil na ranjeno roko, ki je ni mogel premakniti. Mrtva je bila, tuja.

»Da bi se je ti le prisadilo ne!« je Reza glasno izrekla svojo skrb.

»Imam dobro kri, sicer pa ne bo nič hudega. Najprej me je po glavi, potlej me je še malo sunil,« je tolažil njo in samega sebe.

Izmučena, prepoštena je pripeljala čez kaki dve uri svojega ljubljenca v bajto. Z arniko mu je izprala roko — rana je bila silna. Z velikim nožem je bilo prerezano mišičevje, da je zarezal na dolgo in široko zijala.

Na glavo mu je navezala v mrzlo vodo namočeno rufo, mu postlala pri peči in mu stregla kot usmiljeni Samaritan.

»Ali si huda name?« jo je tiho poprašal, ko je morala počivat k materi.

Stisnila mu je roko, na njegovo lice pa je zdrknila njena vroča solza.

Drugi dan je o nezgodi obvestila Jakovo mater in Kopača.

Materi je kar sapa zastala, s predpasnikom si je zakrila obraz in se glasno razjokala.

Čez dva dni se je Jaka vrnil domov, z njim je bil tudi Kopač.

»Preklete dobro ga je šavsnil,« je zatrjeval, »ampak takega hrusta ne stre tako hitro. V dobrem tednu bo že hlode pehal,« je govoril materi, ki ni odmaknila oči od sina, ki je bil bled in kar splahnjen. Vendar se je roka dobro celila, otek je ponehal in prsti so se že pregibali.

»Bo že, bo že, Jaka, le korajžo! Dobro, da veš, kdo te je. Ne bo poceni ta reč. Za nož so sedaj stroge kazni,« je ogovarjal Jaka.

Ceneta so tedaj že odgnali žandarji. Ko je iz zasede oklal Jaka, mu je kri kar zdivjala. Izzival je povsod in nevarno zabodel Bidetovega Janeza.

Vdano je sledil orožnikom, v duši pa koval maščevanje: »Jaka, tudi ti prideš za menoj, le brez skrbi bodi! Komuniste tudi zapirajo, pa še kako radi. Boš vsaj občutil, komu si vrgel v obraz ovaduha!«

Ko so ga gnali skozi vas, je obraz zakrival s klobukom, da bi ga ljudje ne spoznali. Tiho je klel svojo sramoto.

X.

Dnevi so bili čisti in povsod je dišalo po pomladi. Po rebrih, kamor je sonce razkošno sipalo toploto, so se pojavile zelene jase. Tudi bajte so postale nekam večje, prej so bile kar stisnjene vase kot prezeble kokoši.

Jaku je bilo še to za zdravilo. Posedal je pri oknu in gledal v hrib, v grapo, vse tja po vijugastih potih, ki so peljale k njej. Reza ga je zdaj pa zdaj obiskala, a Jaku je bilo to premalo.

Bil je nebeški dan. Sonca na kupe, vriskajoča pomlad je lezla iz zemlje, iz drevja, oplazila je bregove, rebri in vrhove, zdaj zdaj ozeleni macesen, bukev,

breza, vzcveto slive pod okni, češnje v rebri in potem — no, potem... tu se je Jaku misel ustavila, preveč sreče je občutil... Reza... in potem... se vzameva... se je izmotala misel, da je Jaka oblila rdečica.

»Jaka, Jaka, žandarji gredo!« je privpil Jernač v vsej sapi in debele solze so mu tekle po licih.

Mati je bila v hlevu. Žandarja sta že stopila v vežo.

»Ali je vaš Jaka doma?« sta vprašala mater, ki je bila vsa zmedena prišla iz hleva. Slišala je Jernača.

»Doma. Kaj bi radi z njim?«

»Mamica, to je naša stvar. Pogledali bomo, kaj vse ima doma vaš sin.«

Mater je zazeblo. »Odženo ga!« je zavpila v njej temna slutnja.

Žandarja, z njima je bil tudi občinski mož, sta stopila v hišo, kjer je sedel Jaka. Bil je blede, ustnice so mu trepetale in pred očmi so mu migotali drobni oblaki, da ni razložil obrazov žandarjev in postave občinskega moža.

»Pisanje smo dobili in pregledati moramo vse tvoje stvari. Ali nimaš kakih letakov? Po pravici povej, bo kazen milejša,« ga je bodril žandar in občinski mož mu je pritrjeval.

»Imam neke papirje, pa še danes ne vem, kaj se tam piše!« je izjecljal Jaka in živo mu je stopil pred oči Dorče, ki mu je ukazal: »Razdeli jih med zanesljive delavce, pazi pa, da ne izvohajo; kapitalisti imajo za zdaj še vse v rokah, žandarje in glavarje...«

»Kje imaš, pokaži!« je velel žandar že strožje.

Jaka je odklenil skrinjo in prav z dna privlekel šop papirjev. Žandar je vso to navlako hlastno pograbil in jel prebirati. Drugi žandar je pa prebrskal vso skrinjo, da bi še kaj našel.

»Ali imaš še kaj!«

»Nič več!«

»Smo že tam!« je namignil žandar svojemu tovarišu in mu pokazal neko mesto v letaku.

»Drugega nisem našel, tudi ni misliti, da bi še kaj imel,« je šepnil ta.

»Jaka, napravi se, pojdeš z nami!« je ostro velel starejši žandar.

Jaka se je obul, oblekel zimsko suknjo, si grizel ustnice, v oči so ga pa bodle solze, ki jih je komaj zadrževal.

Mati je slišala žandarjev ukaz in je na glas zahtela. Jernač in Lojze sta se stiskala v kot in drhtela od strahu in joka. Joža se je pa zaril v seno, ker ga je bilo sram, da bi očitno jokal.

»Zbogom!« se je poslovil Jaka, si zakril obraz in tedaj so se mu udrle solze. Nič več ni bil podoben tistemu hrustu, ki bi bil lahko zmlinčil oba žandarja in še občinskega moža, otrok je bil, ponižen in vdan, ki gre, kamor mu ukažejo in kadar mu ukažejo.

»Mati, ne jokajte, vse bo še dobro. Pravica se bo izkazala! Prisegel bi, da je to Cenetovo maslo,« jo je tolažil Jože, sam tolažbe potreben.

Tisti dan niso nič jedli in tisto noč niso nič spali.

Drugi dan je prišla k Rekarjevim Reza. Bila je objokana, na očeh se ji je poznalo, da ni spala, roke so se ji tresle in glas ji je drhtel.

»Mati, jaz sem ga pa srečala! ,Zbogom, Reza! Po krivici me ženó, to je bilo vse, kar je mogel spregovoriti, in videla sem, da mu gre na jok,« in Reza je spet zaihtela, z njo mati — vsa hiša je bila v joku.

»Ne pozabi nanj, Reza!« je prosila mati.

»Nikoli, pa če naj ga čakam deset let!« se je zaklinjala Reza.

XI.

Dva žandarja sta ga odpeljala v Ljubljano; povešal je glavo, da bi ga kdo ne spoznal.

Skrb mu je ogloдалa še zadnje upanje, da se kmalu kako preobrne, ko sta ga žandarja potisnila v velikan-sko palačo. Človek, ki prvič stopi vanjo, se mora zgubiti po kljukastih hodnikih, kjer je nemogoče pre-štetiti vrata; s kateregakoli okna pa pogledaš na dvo-rišče, povsod je enako: dolgočasno, prazno, mrtvaško.

Hodnik se je vlekel že v večnost, vsaj Jaku se je tako zdelo. Šele pred močnimi vrati, na katerih je bil pritrjen zvonec, sta se žandarja ustavila in pozvonila.

Vrata so se odprla in Jaka se je znašel pred široko, starinsko mizo; za mizo je sedel starikav gospod, ki je srepro gledal v Jaka. Končno je spregovoril. Njegov glas je bil kakor glas človeka brez duše in brez srca.

Jaka je odgovarjal, ne da bi vedel kaj in kako, misli so mu bile drugod, vasovale so pri Rezi, se izpovedo-vale pri materi in pri Kopaču.

Žandarja sta izročila neke papirje, možakar za mizo jima je nekaj podpisal in odšla sta.

Jaka je moral odgovoriti še na tri, štiri vprašanja, potem pa je vstopil mož v sivi obleki s šopom ključev, z revolverjem in bajonetom in odvedel »zločinca« po temačnem hodniku, kjer je dišalo po prismojeni čebuli, po kisu in vlagi, do tesnih vrat, ki so bila pa že na prvi pogled težka in močno zaklenjena. Stražar je od-bral velik ključ in ga z vso močjo zavrtel, da se je ključavnica zganila. Vrata so zaškripala, in že je stal Jaka med zločinci in že je znova zarožljajal ključ: zbo-gom, svoboda.

»Kaj si pa ti ukradel?« se je oglasil mlad, pa takih prostorov najbrž vajeni fant.

»Ali si se tepel?« ga je pobaral pretepač.

»Cigaretko mi privošči, prijateljček,« se mu je dobrikal že starikav pritlikavec. Smejal se je in švigal z očmi, kot bi mu bila ta soba že od rojstva najdražji kraj.

»Ne kadim!«

»Ta je pa še mlečen!« se je oglasil tržaško naglašajoči fant, ki ga je najprej nagovoril.

»Nisem ne kradel, ne ubijal, ne požigal. Nekdo me je ovadil, da sem komunist, sicer ga pa poznam,« je ogorčeno metal iz sebe in stiskal pesti.

»Takole pohlevnih komunistov se pa državi ni treba bati,« se je zarežal pritlikavi starec.

Tedaj se je Jaka šele razgledal po sobi.

Sredi sobe je stala stara, vsa razrezljana miza, ob njej dve dolgi klopi, ob stenah pa kakih sedem, osem postelj. Navaden železni podstavek, dve, tri deske počez, na vse to pa umazana, raztrgana slamnica brez rjuh in drugačnih pritiklin.

Jetniki, bilo jih je do deset, so sedeli za mizo in premikali iz kruha izdelane kipce, stolpiče — Jaka je tedaj zvedel, da se tej igri pravi šah — nekateri počasi stopicali od stene do stene in bogve kaj premišljevali.

Že prvi dan se je Jaka z vsemi sprijaznil. Vedel je za vsa imena in tudi za vsa njihova »dobra dela«.

»Če bodo take zapirali, kot si ti, morajo zapreti vse ljudi,« se je hihital pritlikavec.

Jaku se je neznansko dobro zdelo in kar hvaležen je bil starcu.

Opoldne so dobili hrano. V pločevinastih, že rjastih posodah je bilo za dobre tri prste neke zmesi iz krompirja in čebule. Čebula je bila prismojena, jesih pa je udarjal v nos in v oči.

Starikavi pritlikavec, ime mu je bilo Špine, je zajel le dvakrat in je bilo po južini. Že je gledal, da se ga kdo usmili.

Močan, nekam zasanjani južnjak, Dalmatinec, ki se je po pet in dvajsetih letih vrnil iz Amerike, je porinil predenj svojo skledo in se spet zagledal nekam v stene.

Siromak se je vrnil v domovino. Pet in dvajset let je ni videl. Žena ga čaka doma in sin ga čaka doma. Povsod je bil njegov pošni list veljaven, na naši meji so pa odkrili napako. Povedal je, da je manjkal podpis nekega načelnika ali kaj in so ga vtaknili v zapor. Sedaj sedi že tri tedne, ker dalmatinske oblasti še niso poslale uradnih poizvedb, da je on to, kar je, in nič drugega.

Pozno popoldne je že moralo biti, ko so se odprla vrata in so v sobo potisnili še mladega, kuštravega fanta, ki pa je bil oblečen že v jetniško obleko; Jaku so že prej opisali, kakšna obleka ga morda čaka.

»Čuk, Čuk, Bog te živi, prijatelj! Kaj so te preustrojili? Pa nisi dal obleke čistit?« Tako je pozdravil Špine svojega starega znanca.

»Špine, veš kaj, letos imam res smolo! V Dalmaciji se kmalu prične sezona, no, pa sem obnjo, šest mesecev mi pribijejo kot nič!«

»Kaj si ga pa spet...« Špine mu je pomežiknil pa sta se razumela.

»I, kaj! Na letovišče moraš dostojen, nov. V gostilni sem si izposodil obleko, novo, elegantno, za Ljubljano sem se preoblekel, stare cape pa zmetal v strugo. Še za vlak mi je manjkalo, pa tudi za to me ni skrbelo, hop, pa me sname policaj,« je razlagal Čuk, klel policaje, kapitaliste, sodnijo, sodnike in vse, kar mu je kdaj oviralo svobodo in križalo njegove načrte.

»Zakaj so te pa pred tem zamrežili?« je poizvedoval Špine.

»Za malenkost. Stanoval sem v tistih samotnih barakah, saj jih poznaš; bilo nas je več, eden je bil bolj pretrganega želodca kot drug. Kadar si lačen, pa kraja ni greh. In sem šel na lov. V Trnovem sem iztaknil kokošnjak. Kure so dremale, jaz pa po njih. Vsaki sem zavil vrt in jo telebnil v vrečo. Dvanajst sem jih obsodil na smrt in določil za večerjo. Vrgel sem vrečo čez rame in korajžno korakal skozi mesto. Tam nekje na Poljanski cesti prav tik policaja se je pa v vreči prebudila kokoš in prav čudno zakokodakala. Vraga, sem si mislil, kaj hočeš. Uteči ne moreš, kar bo, pa bo. Hop! Policaj me je že držal! Kaj sem hotel, moral sem z njim. Na policiji je bila že rednica teh kokoši. Kako bi mogel utajiti tatvino? Kokoši sem stresel iz vreče, potem je policaj štel, komisar pa zapisoval.

„Devet mrtvih, tri žive... pardon, osem mrtvih, štiri žive... nak, sedem mrtvih, pet živih!“

„Hudiča, preštejte že vendar pravilno,“ je zarenčal komisar.

„Šest mrtvih... ne, pet mrtvih, sedem živih...“
Potem se ni nobena več prebudila.

„V zapor z njim!“ je velel komisar, ko je napisal kratek zapisnik. Nazadnje se me je sodnik usmili za dva meseca.«

»Koliko pa presediš na leto?« se je oglasil mladenci, ki je bil zaprt zaradi tepeža.

»Posebej zapisnika o tem ne vodim, rečem pa lahko, da večinoma vse zime. Kaj pa bi drugega. Pozimi je prvič premraz, drugič pa slab zaslužek. Tu si pa z vsem preskrbljen. Hudiča, kdo ima kako cigareto?«

»Kje naj jo vzamemo!« se jih je nekaj oglasilo.

»Še danes bomo kadili, fantje!« se je široko zasmel Čuk, se zavrtel in obstal pred otroško naivnim, mladim jetnikom, ki se ni ganil s slamnice.

»Veš, fant, ti se pa za mojim poklicem nikar ne pehaj. Tri kilograme premoga si ukradel, pa so te potisnili prav tja kot mene, ki kradem že deset let. In kadar jaz kradem, se pozna obema, lastniku in meni. Ti nisi za tako rabo, to ti povem,« mu je razlagal.

Nekateri so se mu smejali, drugi so pomilovali ubogega fantiča, ki je ukradel tri kilograme premoga, da je z njim segrel peč svoji bolni materi.

V vratih so zarožljali ključi. »Čuk, v pisarno!«

»Bravo!« je siknil Čuk in z roko pokazal, da bo poskrbel za cigarete.

Ko se je vrnil, je bil umirjen, kot bi mu bili pravkar naložili bridko pokoro; ko pa so se vrata za njim zaprla, je pokazal zavitek cigaret.

»Vidite, to je pa za nas, gospode!« Delil je kar bratovsko.

»Poskusimo, kako se kade komisarjeve cigarete,« se je norčeval, ko je previdno prižigal vsem po vrsti.

Drugi dan je bil Jaka že zaslišan.

Dorčeta ni izdal. O letakih je povedal, da mu jih je vsilil neznanec in da jih prav zato ni hotel razdeliti.

Zaslišan je bil še tretji, četrti, peti dan, potem pa so spet dali mir. Življenje v zaporu ga je spremenilo. Postal je bled in je shujšal.

Skoraj mesec dni tega enoličnega življenja je že minulo. Še upanje, da bo kdaj videl dom, mater in dekleta, je umrlo v njem; taval je po sobi kot mesečnik, jedel skoraj le kruh, posiliti se je moral s krompirjem, zabeljenim s čebulo.

Šojetniki so odhajali, prihajali novi, zločinci vseh vrst, od najkrvoločnejših pretepačev do najbolj ne-

dolžnega tatu. Jaka se ni več zanimal zanje, otopel je za vse, zdelo se mu je le, da bo v zaporu umrl.

Ko je bila soba nekega dne najbolj natrpana, so ga poklicali. Klican je bil k razpravi.

Jaka je bil oproščen.

XII.

V gostilni »Pri zadnjem grošu« je sedel Dorče in z njim troje neznancev. Liter vina je stal pred njimi; kakor je bilo videti, jim za vino ni bilo dosti. Imeli so važnejše stvari. Govoril je večinoma Dorče, neznanci so le poslušali in pritrjevali.

»Zmerom sem vas opozarjal, zbudajte med delavci stanovsko zavest, podžigajte njihovo nezadovoljnost, to je prva stopnja k odporu. Naš delavec je prepo-trpežljiv ali pa tako trd, da ne čuti biča; povedati mu je treba, da ga šibajo in bičajo, in ni vraga, da bo začutil bolečino. Da bo še bolj skelela, posujte jo s soljo! To se pravi ustvarjati proletarsko revolucijo.«

»Ali se kaj pripravlja za štrajk?« je šepnil neznanec.

»Seveda! Ampak za to je treba mož in pa pameti, s pametjo opreznosti, pa nič omahovanja. Zasesti bo treba tovarne, tovarniške pisarnice, knjige, če bi se pokazala potreba, no, ravnatelji se lahko vzamejo za falce. Vse drugo je odvisno od trenutnega položaja. Morda podjetja takoj pristanejo na naše pogoje, morda bodo klicala oblasti na pomoč. Pripravljeni moramo biti na vse, tudi na žrtve. Zgodi se lahko, da bomo morali čepeti v tovarnah tri tedne, morda še več.

»Borbenega fonda nimamo!« je omenil neznanec.

»Kako naj ga pa izkujemo, ko s tem zaslužkom še živeti ne moremo. Vsa okolica je bogata, zdi se mi, da bo kmet toliko pameten in nam bo priskočil na po-

moč z živežem,« je skoraj neslišno poudaril Dorče. Mislil si je drugače, kot pa je povedal. Po njegovem bi morali kmetom zagroziti: če nočete zlepa, boste zgrda.

»Na zdravje vseh naših!« je nazdravil Dorče in namignil vsem trem, naj molče. V sobo so prihajali večerni gostje. Bili so tekstilni mojstri, skladiščniki, ki so se navadnih dlavcev ogibali.

Dorče je zavil v klanec. Tovarna, kjer je delal že dva, tri mesece, je bila razsvetljena, statve so se pregibale in ob statvah so se zibala živa telesa po taktu strojev.

»Bog ve, ali so Jaka že izpustili?« je jel pre-mišljevati. »Nekaj takih fantov bi mi bilo treba, to bi bila sila,« se je navduševal.

XIII.

Ko se je Jaka vračal, se je že povsod razkošatila pomlad.

Za mater je bil njegov prihod praznik. Vse, kar je le premogla, je znosila na mizo.

»Da so te le oprostili! Hvala Bogu!« je vzdihovala mati in ni prezrla motnih senc na Jakovem obrazu; oči so se mu v tem času vdrle, kipeča mladost na licih se je postarala.

»Vzelo ga je,« si je pritrjeval Jože.

»Joj, joj, kako je shujšal,« sta tarnala Lojze in Jer-nač ter klicala maščevanje na Ceneta in žandarje.

Jože je že navsezgodaj moral v Loko. Klicali so ga, da premeri prostor in les ter začne delati novo opravo. Zaslužek bo. Popoldne se je že vrnil, nekam dobre volje in kar nič utrujen.

»Jaka, tole pisanje sem dobil zate.« Izročil mu je pismo in že na ovitku je bil naslov tovarne. Jaka je

imela huda radovednost in s tresočo se roko je odprl pismo. Bral je in bral, v očeh mu je vzplamtel ogenj.

»Mati, v službo me kličejo!«

Mati od samega veselja ni mogla do besede.

»Živio!« sta kričala Jernač in Lojze.

»Srečal sem tudi Rezo. Proti večeru se oglasi pri nas,« je Jože nadaljeval, to pa sila važno,, da je bil Jaka kar v zadregi.

Reza je res prišla, ko je bilo sonce še visoko.

»Bog bodi zahvaljen!« se je izvilo iz Reze, ko je zagledala Jaka. Stisnila mu je roko, na kateri so splahneli žulji in je bila sedaj gosposko voljna.

»Da si le prišel!« to je bilo vse, kar je mogla v prekipevajoči sreči spraviti iz sebe.

»V službo me tudi kličejo!« je Jaka ponosno dodal in ji razgrnil pisanje.

Rezi je tedaj zagorelo neskaljeno upanje. Vse se obrača na bolje, nič več ni med nama zaprek, da bi se ne mogla vzeti.

V mraku jo je spremil prav do bajte. To je bil zanj eden najlepših večerov na svetu. In tisto noč je sanjal le o Rezi, o tovarni in o bajti, kjer bo gospodaril in užival blagoslov zemlje in blagoslov ljubezni.

XIV.

Petelini še niso zapeli, ko se je Jaka že napravljaj. Tudi mati se je že vrtela pred ognjiščem, nič ni čutila zaspanca, saj pojde sin v službo in ima pred seboj dolgo, dolgo pot.

V daljavi se je komaj za spoznanje pordečilo nebo in oškropilo z bleščavo vrhove hribov. Jaka je bil že globoko v grapi, ko se je izza gora dvignila krvava obla in stopila temo.

V tovarni je kar hitro opravil. Odkazali so mu delo, ki ga pa ni utrujalo, celó poživiljalo ga je, saj se mu je zdelo, da dela odslej ne le zase, ampak tudi za Rezo.

V opoldanskem odmoru je dobil polno starih znancev. Najbolj vesel je bil še Dorčeta, čeprav ga je zazeblo, ko se je spomnil na njegove papirje; pa tudi ta je mislil, da mu bo Jaka očital. Toda nič ni bilo tega. Iskreno sta si segla v roke in govorica je nanesla tudi na zapor, na Ceneta, da, celó na Rezo.

»Saj boš tako še najbolj srečen,« je menil tudi Dorče, ko mu je Jaka razodel, da se misli priženiti na bajto.

»Jaz pa ostanem samec. Če me zapro, ne bo za menoj nihče žaloval,« je žalostno dodal Dorče. Zavila sta v gostilno, kjer sta se že nekdanj shajala.

»Kaj, kako se svet obrača!« je menil Dorče.

Jaka ga ni razumel in mu ni vedel odgovoriti.

»Hhm!« je zamomljal.

»Kar dobro mi de, da sva se spet našla,« je Dorče zaobrnil pogovor. »V teh časih je težko dobiti zanesljivega prijatelja, ti si pa eden tistih, ki mu človek že prvi dan lahko vse zaupa.«

Jaka je zazeblo.

»Sam si delavec in na svoji koži poskušaš vse dobrote delavskega stanu. Mi smo na slabšem kot hlapci, tako ti povem. Poglej te tovarne. Lastniki si kopičijo milijone, mi pa stradamo in se ubijamo za nekaj piškavih dinarjev. Drugod bi se delavci že zdavnaj uprli. Pa saj se bomo tudi tukaj, če bo šlo po sreči. Ti boš z nami, Jaka, to že vnaprej vem. Zdaj bomo poskusili brez orožja, dosti nas je, ustrašila se bodo podjetja in tudi oblasti. Seveda, če bi bilo treba, se bomo znali tudi braniti. Vedeti moramo, da ni gibanja

brez žrtev,« mu je razlagal Dorče in ga popolnoma osvojil. Jaku se je zdelo, da je ni sile, ki bi mogla prekrižati Dorčetove načrte. Zgrabilo ga je in brez besed mu je segel v roke.

»Jaka, za štrajk je že vse napeljano; imam same zanesljive ljudi, ki znajo molčati in ki stvar tudi razumejo. Ko bo prvi sestanek, te bom že obvestil, da boš bolj natančno vedel, kako in kaj. Eno pa je, gledati bomo morali na red in snago. Oblasti bodo na nas pazile in če bomo kaj zagrešili, jim bomo dali povod za vmešavanje. V tovarno bomo prepovedali prinašati žganje in vino, pa tudi sadje bi utegnilo škoditi. Naj se razpase griža, ves naš trud bi bil za- stonj in kapitalisti bi nas še bolj prišili,« je Dorče nadaljeval in kar kipelo je v njem, ko je videl, da je Jaka popolnoma njegov.

Na noč še je Jaka vračal domov. Glava mu je bila težka, preveč ga je zbehal Dorče in nov svet se mu je odpiral pred očmi. Navduševala pa ga je misel, da bodo delavci ugnali tovarnarje in sami določili plače, ki jih bodo morala podjetja odobriti. Kar veličasten se se mu je zdel prizor, ko bodo delavci zasedli tovarne, njih pisarne, zaplenili knjige, se usedli k telefonom, če treba zaprli ravnatelje in poslovodje. Sam ni vedel, kdaj je premeril grapo in zavil v hrib.

Zvečer sta bila z materjo sama. Ni se mogel zdržati, da bi ji ne zaupal, kaj vse bodo delavci dosegli.

Mati pa je povabila glavo in grenke misli so jo obšle. Vse to ji je bilo tuje, učeno, prav nič domače. Zdelo se ji je, da se vseh teh besed drži greh.

»Jaka, saj ne razumem čisto dodobra, ampak zdi se mi, da si na napačni poti,« je skrbeče menila. »Moja stara pamet mi pravi, da ne ravnate prav. Sila ni mila.

Le preudari, postavim, Kopača. Kaj bi naredil, če bi vdrli v hišo in rekli: Gospodar, ven, mi bomo šarili s tvojim. Čudna reč, krivična stvar —.« Mati je zamišljeno zmajevala z glavo.

»Mati, takih stvari vi ne razumete. Vi ne veste, kaj je tovarna in kaj se pravi štiri tisoč delavcev in delavk, ki še toliko ne zaslužijo, da bi se pošteno najedli. Tu ne gre za tujo lastnino, tu gre za naše svete pravice,« se je razvnel Jaka, a je čutil, da slepo ponavlja Dorčetove besede.

»Le ne z glavo skozi zid, Jaka, to te prosim,« je mehko, pa žalostno zaprosila mati. »Če ga speš zapro!« jo je zaskrbelo.

XV.

Čez dobra dva meseca se je štrajk res začel. Pogajanja med delavci in lastniki tovarn so se že spočetka razbila. Podjetja so odklanjala kolektivno pogodbo, odklanjala tudi višino mezde, kakršno je delavstvo hotelo.

Po dogovoru, ki pa podjetjem ni bil znan, je ob istem času prenehalo vse delavstvo v vseh tovarnah. Uradništvo je moralo iz pisarnic, delavci so zasedli pisarniške prostore, telefone, direktorske sobe, vzeli vse ključe od vhodov in notranjih prostorov. Kolesje strojev se je ustavilo in tovarne, kjer je prebrnelo, cvililo, škripalo, ropotalo noč in dan, so postale hiše miru. V gručah so se postavili delavci in delavke pred tovarne in odpirali samo znancem delavcem in delavkam, nikomur pa ne izmed lastnikov.

Prva dva dneva se okolica ni dosti zmenila za štrajk, a kmalu se je zavedela resnosti tega početja. Manjše skupine delavcev so že hodile od hiše do hiše in nalagale živež na voz, kolikor so ga dobile. V skupno

skladišče so zbirali živež, v skupno blagajno, v borbeni fond, tudi denar. Krompirja, moke, zabele, jajc in tudi suhega mesa je bilo kmalu v izobilju, torej se glede prehrane ni bilo treba bati.

Straže, ki jih je bilo več, so se menjavale. Kolesarji in kolesarke so švigali po cestah, v gostilnah se je razpravljalo le o štrajku.

»Dobro se drže,« je menil Kozinc.

»Zlomilo jih bo,« je bil mnenja občinski pisar, ki je videl Francijo in Nemčijo in štrajke v teh dveh državah.

»Kako to mislite?« je neverjetno spraševal Ropret.

»Kako? Zlomilo jih bo, ker se bodo sami razbili! Gruntarski so že tako ostali doma in če bo treba, pojdejo delat za plačo, na kakršno pravi delavec ne bo mogel pristati. Podjetja se tega dobro zavedajo. Slišal sem tudi, da je že sedaj med stavkujočimi cela vrsta skupin. Nesloga je tako rekoč že tu,« je razlagal pisar. Ropret mu je skoraj pritrjeval.

»Tovarne so pa le v njihovih rokah,« se je zavzel Kozinc. Sam je imel hčer in sina, ki sta bila oba med navdušenimi stavkarji.

»Trenutno pač. V oblasti imajo vse. Usoda strojev je v njihovih rokah. Toda bojim se, da so še višje sile... Računati morate s kapitalom. Ta ima vso moč,« se je izogibal točnejšemu odgovoru pisar.

»Saj proti kapitalu se bore!« se je razhudil Kozinc.

»Nič ne rečem, tudi ne tajim, da se jim krivica godi.«

Prihajali so novi gostje, mnenja so se križala.

Dorče je tiste dni begal iz tovarne v tovarno, se razgovarjal s skupinami, pregledoval straže, miril nestrpneže.

Jaka mu je bil zvest tovariš. Povsod ga je spremljal, navadno molčal, le kadar so prenapeteži zahtevali, naj bi delavci radi trmoglavosti podjetnikov razbili stroje ali celó zažgali tovarno, se je razvnel tudi on: »Bog ne daj. Vse orožje jim damo v roke in kot roparje in vlomilce nas lahko pozapro.«

»Štiri tisoč nas je!« je siknil drobni Peter, ki je imel delavsko gibanje za požiganje tovarn, razbijanje in plenjenje trgovin ter pobijanje trebušnikov. Tako je nekje slišal in ker mu je prijalo, si je le to zapomnil.

Dorče, ki je bil v vojski, je zmajal z glavo.

»To se pravi, štiri tisoč nediscipliniranih koštrunov. Dvajset žandarjev nas ukrofi, da bo veselje. Pri nas namreč. Drugod ne!« je ugovarjal Petru.

Ženske so bile najbolj glasne in navdušene.

»Moškim krila, nam pa hlače, bojazljivci!« so kričale in da jih niso znali krotiti, bi bile zdrobile stroje, preteple ravnatelje in njihovim ženam populile lase. Kot stražarke so bile najbolj vzdržne in najbolj vestne. Ni jim bilo ne za spanje ne za hrano, tako jih je prevzela bojevitost.

»Žandarji se peljejo!« je viknila prva straža.

»Žandarji! Žandarji!« je šlo od ust do ust.

Po klancu navzgor je sopihal tovorni avto in na njem so sedeli žandarji. Bajoneti so se svetili v poletnem soncu. Na cesti so se ljudje ustavili, hipoma so se jele zgoščati gruče: kolesarji in kolesarke, svojci štrajkajočih, kmetje z vozmi, delavske izvidnice, zidarji, tesarji, otroci in starci. Iz množice se je razlegnil žvižg, drugi, tretji. Avto se je počasi bližal tovarni.

Deset, dvanajst deklet iz tovarn se je vrglo na cesto kar v prah.

»Peljite čez naša telesa. Peljite! Tu smo!« so vpile, avto pa se je počasi ustavljal. Dekleta so ležala ne-

premično. Motor je ropotal, da je stresalo gruče na cesti.

»Peljite čez nas! Me se ne ganemo!« so dekleta vzklikala.

»Živela naša dekleta, živela!« je zarjula množica v tovarnah, na cesti, še otroci so kričali in starke, ki so jih varovale.

Avto je mirno stal komaj meter pred ležečimi telesi.

»Fej! Fej!« je množica obdelovala oblastnike.

»S tujim kapitalom drže,« je kričal Bende.

»Fej!« je odgovarjala množica.

Avto se je nenadoma obrnil, dekleta so pa še zmerom ležala čez cesto. Ko ga oči niso več ujele, so vstala in tovarišice so jim steple prah z obleke.

Vse gruče so se zgrnile okrog junakinj.

»Tako je treba, tako!« je vzklikal Bende. »Pet vreč krompirja vam bom še kar pripeljal.«

»Dekleta, le korajžo! Če bo treba, tudi vola pošljem iz hleva!« se je junačil polgruntar Tavček, ki je imel med stavkujočimi brata in sestro.

Jaka in Dorče sta bila od sile navdušena, vendar pa je Dorčeta čez nekaj trenutkov zazeblo.

»To je začetek, prav za prav prvi poskus, le meni verjemi, Jaka!« je menil.

»Misliš?«

»Ne samo mislim, tudi vem!« je prepričeval Dorče. Drugič jih pride pet avtomobilov, si je mislil, spoznal pa je že mišljenje, ki se je naselilo med stavkajoče. Nekaterim je postal štrajk nekakšna igrača, drugim burka, nekateri so ostali že kar doma, češ, kaj pa mene štrajk briga; le nekaj jih je bilo, ki so se pomena svojega početja zavedali in ki so stopili v štrajk iz prepričanja in žive potrebe. Še nekaj dni in vrste se bodo

bolj in bolj redčile in vsa odgovornost bo prevajena na pleča peščice; ta bo tudi trpela vse posledice, če se štrajk izjalovi.

Jaka tako daleč ni mislil, ker ni poznal življenja v tovarnah do takih potankosti kot Dorče.

Rekarica je bila vsa v skrbeh in tudi Reza je na tihem trpela in jokala.

»Ta kruh je slabo zamešen,« je menila Rekarica.

»Pa še slabše zgneten!« je zatrjeval Kopač.

Celó Jože, ki je rad slišal o »zmagah« delavcev in ki je že zdavnaj zasovražil mogotce, je o štrajku imel slabo mnenje, zlasti ko so se med stavkajoče jeli mešati razni tuji ljudje.

»Je že politika zraven,« je namignil Kopač, Jože mu je pa potrdil.

»Agentje so še zmeraj vse pokvarili,« je nadaljeval in oživljal spomine iz Rusije. »O, take stvari niso šala!«

Mati ga je zvesto poslušala in njene oči so prosile: »Kopač, pregovori Jaka, da se ne bo mešal med te ljudi,« reči mu pa ni upala, ker je videla, da bi Jaka tudi Kopača ne poslušal. In zgodilo se je, kot je napovedoval občinski pisar in kot so slutili mnogi. Delavstvo se je razbilo na razne skupine, nekatere so se skrivoma že pogajale s podjetji. Skrb za kruh je bila premočna, prešibek pa čut za skupnost.

Štrajk je trajal že štirinajst dni. Stavkajočim hrane sicer ni zmanjkalo, pač pa potrpežljivosti in resnosti.

Ob jasnih poletnih večerih in nočeh se je oglasila harmonika, kitara in po tovarnah se je razleglo petje. Zavrteli so se po pesku tudi pari. To je bila pesem pred nevihto in godba pred pogrebščino. Neka čudna razposajenost se je lotila delavcev in skoraj brez glave so begali podnevi s ceste v tovarno, domov in spet v tovarno, kot splašeni golobi, kadar udari mednje strel.

Dorče je zamišljeno hodil od skupine do skupine, ki pa so se silno razredčile. Z njim je bil tudi Jaka. Oba je jezilo. Štiri tisoč delavcev, pa jih je izkapljalo kar za dve tretjini!

»Sicer je že vse končano, pogoreli smo, ampak vzdržati moramo do konca!« je namignil Dorče in oči so mu bile solzne od jeze.

»Kakor veš!« je menil Jaka, ki je čakal samo trenutka, ko naj se odloči tako ali tako. Zastudila se mu je tovarna, gabili so se mu stroji, tujega se je začutil v tem izumetničenem svetu. Zamikala ga je domača zemlja, zorane njive, zelene košenine, smolo izpuhtevajoči smrekov gozd in bajta na gričku in v njej Reza...

»Da bi že vse skupaj minilo; prav nič mi ni za ta zaslužek. Na bajto se priženim, pa če mi je usojeno vse življenje otepati turščični sok. Postavljala ga mi bo na mizo ljubeča roka, tu pa je vse zavdano in okuženo,« je spreletavalo Jaka.

Tisti dan je bil čudno soparen, noč pa nenavadno hladna. Stavkajoči so se stiskali v suknje, dekleta v rute in ogrinjalke.

V jutranjih urah, ko sonce še ni pogledalo izza megle, je oblast vdrla v tovarne in razgnala delavce in delavke. Odpora ni bilo, kako le.

Jaka in Dorče sta bežala med zadnjimi.

»Sedaj se nam kapitalisti smejejo!« je zaškripal Dorče. »Po svetu pojdem spet; Jaka, dobro se imej in nič mi ne zameri. Tu bi zastoj iskal dela, vem, da so me od vseh strani ovadili.« Stisnil je Jaku roko in zavil po ozki stezi na kolodvor.

Jaku pa se je zasmejala bajta na griču in Reza z griča. Pozdravljala ga je in ga klicala: »Kaj se boš mešal med tujce, tu je vse domače in vse našel!«

Še enkrat se je ozrl za Dorčetom, potem pa je zavil kar naglo proti domu. Póvsod je srečaval stavkajoče, ki pa so bili pogreznjeni vase od sramote.

»Jej, mati, dober nos si imela,« je pritrjeval Jaka in materine besede so mu bile sedaj razumljive.

XVI.

»Jaka, kar doma ostani!« je moledovala mati, ker se je bala, da bo Jaka šel kam daleč za službo. Bolelo bi jo, če bi ga izvlekel Dorče. »Še malo, pa bo na krivih potih,« jo je speklo. Za njo je stala Reza, ki je takoj prišla pogledat Jaka.

»Kaj pa hočem, ob delo sem. Spomagati si bom moral kako,« je skoraj zadirčno odgovarjal Jaka.

»Kar k nam pridi!« je ušlo Rezi, da ji je kri zalila obraz in se je skrila za materino ruto.

Mati je vse to občutila, čakala pa prilike, da tudi sama napelje vodo v strugo, ki jo je že davno izkopala.

»Kaj bi slepomišila. Poznata se, stara sta dovolj, pametna tudi, tisto dolgo zaljubljeno brenčanje pa nikoli ni prida in do oltarja navadno ne najde poti,« je razsodila mati. Tedaj se je Rezi razjasnil obraz in Jaku so zagorele oči. Materin obraz se je pomladil, v očeh je spet zagorel mladostni ogenj.

»Sedaj so pa štrajki v kraju!« se je zasmejala in ko je bilo jeseni pred adventom svatovanje, je plesala kot dekle in prav po hribovsko potrkalava z okovanimi čevlji, da so se steklenice na mizah stresale.

Jaka, nikar ne štrajkaj!« ga je dražil Kopač, ker je bil Jaka že utrujen in mu je bilo svatovanje že predolgo.

»Nikoli več!« je kriknil Jaka in se zavrtel s Kopačem.

SEZNAM KNJIG MOHORJEVE KNJIŽNICE

	broš.	vez.
1. Remec Alojzij: Užitkarji	6.—	12.—
2. Platon-Sovre: Sokratov zagovor	15.—	21.—
3. Kotnik dr. Fran: Storijske	—	21.—
4. Baar-Hybaschek: Križev pot	12.—	18.—
5. Tolstoj: Knez Serebrjani	21.—	30.—
6. Jaklič: Zadnja na grmadi	15.—	24.—
7. Vadnjal: Otoški postržek	9.—	18.—
8. Tominec: Senca in senca	15.—	24.—
9. Pen	12.—	18.—
10. Pre	9.—	15.—
11. Nic	6.—	12.—
12. Lon	15.—	24.—
13. Kme	15.—	24.—
14. Dich	9.—	15.—
15. Mal	21.—	30.—
16. Stes	24.—	35.—
17. Lage	15.—	21.—
18. Bert	12.—	18.—
19. Lich	—	18.—
20. Pirje	30.—	39.—
21. Orcz	21.—	30.—
22. Male	15.—	21.—
23. Jegli	27.—	33.—
24. Turš	12.—	18.—
25. Kran	6.—	12.—
26. Jalen	21.—	30.—
27. Preg	15.—	24.—
28. Savit	12.—	21.—
29. Riha	12.—	18.—
30. Lond	15.—	24.—
31. Brieu	15.—	24.—
32. A. Al	27.—	36.—
33. Maga	12.—	21.—
34. Brece	30.—	39.—
35. Scovilo: V samotni pragozua	18.—	27.—
36. Skolaster - Kmetova: V oblasti čarodejev	27.—	39.—
37. Bolhar Alojzij: Mati	—	21.—
38. Seljak France: Kamnarjev Jurij	21.—	33.—
39. Bordeaux - Hafner: Zametene stopinje	27.—	39.—
40. Bridges: Jetnik v gorah meseca	15.—	24.—
41. Jeglič Ciril: Okrasne spenjavke	21.—	30.—
42. Grafenauerjeva Milica: Iz duhovnega življenja družine		(pošlo)
43. Trdi orehi in veseli smehi	15.—	24.—
44. Terseglav: Med nebom in zemljo	15.—	24.—
45. Brinar Josip: Kosmatin	15.—	24.—
46. Jalen Janez: Bratje	15.—	21.—
47. Dragaš: Otrok v predšolski dobi	35.—	42.—
48. Magajna Bogomir: Gornje mesto	27.—	39.—
49. Rožencvet Janez: Pravljiče	12.—	21.—
50. Dörfler - Pucelj: Krivični vinar	39.—	51.—

51. Magajna Bogomir: **Bratje in se**
 52. Eastman - Holeček: **Ohijesa**
 53. L. E. - J. P.: **Irska**
 54. Minclov - Vdovič: **Ko so hrasti**
 55. Bevk France: **Veliki Tomaž**
 56. Kunaver Pavel: **V prepadih**
 57. Zupan: **Kako Lenka Prešernov**
 58. Dörfler - Pucelj: **Mutasti greh**
 59. Husova Mara: **Njene službe**
 60. Deželič - Golobič: **Kragulj**
 61. Möderndorfer Vinko: **Koroške**

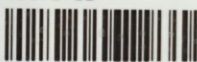
Kranj

K SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

kratke pripovedi

PLESTENJAK J. Bajtarji

886. 3-32

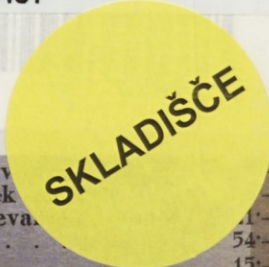

004731437

COBISS ©

Ta knjiga se dobi

62. Acker - Kotnik: **Ljubezen in dolžn**
 63. Bučar Ivan: **Čez steno**
 64. Lovrenčič Joža: **Pastir z belo ptico**
 65. Magajna Bogomir: **Graničarji**
 66. Stelè France: **Cerkveno slikarstvo**
 67. Petelin - Krošl: **Pregled občne zgod**
 — **Pregled občne zgodovine II., srednji v**
 — **Pregled občne zgodovine III., novi vek**
 — **Pregled občne zgodovine IV., nadaljeva**
 vsi štirje deli skupaj v eni knjigi 54— 66—
 68. Meško Ksaver: **Henrik gobavi vitez** 15— 21—
 69. Lichtenberger - Kuret: **Hlačkova sestra** 18— 27—
 70. Hofmannsthal - Župančič: **Slehnrik** 21— 30—
 71. Ulaga Drago: **Knjiga o sportu** 33— 42—
 72. Kocbek - Šašelj: **Slovenski pregovori** 21— 30—
 73. Šedivý Jan: **Oris zgodovine Jugoslovanov** 30— 42—
 74. Bevk France: **Huda ura** 16-50 22—
 75. Weiser - Pucelj: **Vatomika** 6— 12—
 76. Scoville - Holeček: **Za Inkovim smaragdom** 18— 27—
 77. Rožencvet Janez: **Pravljice za lahkomišeln** 21— 30—
 78. Šimec dr. Malka: **Zdravstveni nasveti za družino in dom** 15— 24—
 79. Dr. Logar in dr. Slivnik: **Naši zobje** 21— 30—
 80. Haluschka - Poznič - Pogačnik: **Sin dveh očetov** 33— 45—
 81. Meško Ksaver: **Pasijon** 12— 18—
 82. Habberton - Vdovič: **Helenina otroka** 18— 27—
 83. Stodola - Smolej: **Kralj Svetopolk** 9— 15—
 84. Velikonja Narte: **Naš pes** 18— 27—
 85. Willa Cater - Anžič: **Škof Nove Mehike** 27— 36—
 86. Podobirski: **Iz svetovne vojske** 9— 15—
 87. Dickens - Župančič: **Oliver Twist** 72— 90—
 88. Hey - Funtek: **Sto basni za otroke** 18— 27—
 89. Grčar Jakob: **Deviška zemlja v krvi** 21— 30—
 90. Möderndorfer Vinko: **Koroške narodne pripovedke**

C e n e u d n i n s k e

N a r o č i l a i z v r š u j e

DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU